

Український державний університет залізничного транспорту

Кафедра фінансів, обліку і аудиту

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ
Пояснювальна записка і розрахунки
до кваліфікаційної роботи

МРЕ.091.01.04 ПЗ

Виконав:

студент групи: 213-ФС-Д22

спеціальності 072«Фінанси, банківська
справа та страхування»

(роботу виконано самостійно, відповідно
до принципів академічної доброчесності)

Піунов В. М.

Керівник: доцент, канд. екон. наук

Тройнікова О.М.

Рецензент: професор, д-р екон. наук
Овчиннікова В.О.

2023

Український державний університет залізничного транспорту

Факультет економічний

Кафедра фінанси, облік і аудит

Освітній рівень: магістр

Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Освітня програма «Управління фінансами, банківська справа та страхування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри,
професор, д-р екон. наук

 О.Г.Кірдіна

«2» жовтня 2023 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ Піунову Володимирі Миколайовичу

1 Тема «Фінансова безпека банківського сектору національної економіки» керівник Тройнікова Олена Миколаївна, канд. екон. наук, доцент затверджені розпорядженням по економічному факультету від «23» жовтня 2023 року №21/23
2 Строк подання студентом закінченої роботи «30» грудня 2023 року.

3 Вихідні дані: підібрати законодавчі акти і нормативні документи з теми дипломної роботи; вивчити і узагальнити монографічну, наукову, навчальну літературу щодо теми дипломної роботи; ознайомитися і підібрати сучасні публікації з теми роботи в наукових журналах й інших періодичних виданнях; зібрати, узагальнити, проаналізувати фінансову, статистичну, економічну інформацію про об'єкт дослідження для виявлення сутності і ролі банківської безпеки як ключового фактору сталого розвитку держави.

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) теоретичні засади фінансової безпеки банківського сектору національної економіки, стан забезпечення фінансової безпеки банківського сектору економіки України; аналіз роботи банківської системи України; пріоритетні напрями підвищення рівня фінансової безпеки банківського сектору вітчизняної економіки; вплив проблемної заборгованості на фінансову безпеку банківського сектору України.

5 Перелік графічного матеріалу: елементи системи забезпечення фінансової безпеки банківської системи національної економіки; чинники, що впливають економічну і фінансову безпеку банківського сектору; класифікація загроз фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки; показників економічної безпеки банківської системи України та їхні порогові значення; етапи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору.

6 Дата видачі завдання «2» жовтня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів	Стан виконання етапів	Примітка
Вибір теми та її затвердження	03.10.2023 05.10.2023	
Підбір літератури та статистичних матеріалів	06.10.2023 15.10.2023	
Консультація з керівником щодо організації роботи	16.10.2023 20.10.2023	
Огляд джерел інформації	21.10.2023 01.11.2023	
Написання чернетки першого розділу дипломної роботи	02.11.2023 18.11.2023	
Аналітична обробка інформації та написання чернетки другого розділу роботи	19.11.2023 04.12.2023	
Обробка матеріалу для написання аналітичних розрахунків третього розділу роботи	05.12.2023 19.12.2023	
Перед захист на кафедрі. Кінцеве оформлення роботи	20.12.2023 30.12.2023	

Студент Піунов В. М.

Керівник Тройнікова О.М.

Зміст

Вступ	6
1 Теоретичні засади фінансової безпеки банківського сектору національної економіки	9
1.1 Сутність фінансової безпеки банківського сектору національної економіки	9
1.2 Чинники і загрози фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки	17
1.3 Система забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки	25
Висновки до першого розділу	37
2 Стан забезпечення фінансової безпеки банківського сектору економіки України	38
2.1 Дослідження ефективності функціонування банківських установ України в умовах воєнного стану	38
2.2 Аналіз рівня фінансової безпеки банківської системи України	47
2.3 Прогнозування індикаторів фінансової безпеки банків	54
Висновки до другого розділу	59
3 Пріоритетні напрями підвищення рівня фінансової безпеки банківського сектору вітчизняної економіки	63
3.1 Вплив проблемної заборгованості на фінансову безпеку банківського сектору України	63
3.2 Діджиталізація банківського сектору як напрям підвищення рівня фінансової безпеки	69
3.3 Актуальні проблеми підвищення рівня банківської безпеки в Україні	79

					МРЕ.091.01.04 ПЗ			
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата	Фінансова безпека банківського сектору національної економіки	Літ.	Арк.	Акрушіє
Розроб.		Піунов В.М.		27/12/23				
Перевір.		Тройникова О.М.		30/12/23			4	101
Н. Контр.		Тройникова ОМ		31/12/23		УкрДУЗТ		
Затверд.		Кірдіна О.Г.		31/12/24				

Висновки до третього розділу	84
Висновки	86
Список використаних джерел	89
Додаток А Основні показники діяльності банків України за 2018 рік	96
Додаток Б Основні показники діяльності банків України за 2019 рік	97
Додаток В Основні показники діяльності банків України за 2020 рік	98
Додаток Г Основні показники діяльності банків України за 2021 рік	99
Додаток Д Основні показники діяльності банків України за 2022 рік млн грн	100
Додаток Є ТОП–5 українських банків з активами	101

					МРЕ.091.01.04 ПЗ	Арх
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

Вступ

Військові дії, епідемії, впровадження новітніх ІТ–технологій, посилення конкуренції в банківському секторі, нерозвиненість місцевого фінансового ринку та зростання економічної злочинності створили нові виклики та загрози фінансовій безпеці банківського сектору. Крім того, наразі відсутня єдина концепція або стратегія забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України, а також єдиний методологічний підхід до оцінки її рівня.

Проблематикою економічної і фінансової безпеки банків і банківського сектору загалом займалися такі вітчизняні вчені, як О.Барановський, Т.Болгар, Р.Гриценко, М.Єрмошенко, М.Зубок, О.Кириченко, В.Коваленко, О.Колодізєв, В.Краліч, І.Крупка, Л.Патерікіна, О.Пластун, О.Штаєр, С.Яременко, а також зарубіжні дослідники: Л.Абалкін, В.Аленін, А.Бриштелев, Т.Гадомська, В.Гамза, О.Ілинич, М.Калугін, О.Канаєв, О.Козловський, Д.Кольцов, Є.Кулікова, Н.Наточєєва, Н.Савинська, І.Семенов, В.Сенчагов, К.Тихонков, І.Ткачук, В.Черенков.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретичних засад фінансової безпеки банківського сектору національної економіки та надання практичних рекомендацій з підвищення її рівня в Україні.

Для досягнення цієї мети в роботі поставлені і вирішені такі завдання:

- визначити сутність фінансової безпеки банківського сектору національної економіки;
- виявити чинники і загрози фінансової безпеки банківського сектору національної економіки;
- проаналізувати підходи до оцінки рівня забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки;
- проаналізувати стан банківської системи;
- здійснити оцінку та аналіз фінансової безпеки банківського сектору

- дослідити вплив проблемної заборгованості банків на рівень фінансової безпеки банківського сектору
- обґрунтувати основні шляхи підвищення рівня фінансової безпеки банківського сектору економіки України.

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки.

Предметом дослідження є теоретичні засади, методичні підходи та практичні аспекти забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети та виконання завдань дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема, системний підхід, методи узагальнення та систематизації, наукової абстракції, аналізу і синтезу, індукції та дедукції, аналогії й класифікації застосовано для розкриття сутності банківського сектору та фінансової безпеки банківського сектору національної економіки, а також для визначення основних чинників і загроз її забезпеченню. Економіко-статистичні методи, методи кластерного та факторного аналізу, групування, порівняння, емпіричного дослідження та графічного представлення інформації використано для оцінювання відповідних показників, виявлення закономірностей і встановлення взаємозв'язків між досліджуваними явищами.

Інформаційну основу дослідження сформовано на базі нормативно-правових актів, що регулюють банківську діяльність та визначають основні засади забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки. Додатковими джерелами інформації стали енциклопедичні, довідкові, монографічні та періодичні видання за тематикою дослідження, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, фінансова звітність банківських установ, інформаційні ресурси мережі Інтернет, а також результати власних розрахунків автора.

Елементи наукової новизни. Удосконалено класифікацію загроз фінансової безпеки банківського сектору національної економіки внаслідок виокремлення таких нових класифікаційних ознак, як ступінь їх виявлення та їх очікуваність, що дозволяє більш обґрунтовано підійти до реалізації заходів з її забезпечення.

В ході підготовки та виконання роботи автором була використана інформація, у тому числі текст, алгоритми, методики проведення аналізу, досліджень, визначення певних характеристик, параметрів та вихідних даних, розрахунків, тощо, які містяться у джерелах [1–64], наведених у списку використаних джерел, а також інформація, отримана у результаті консультування з керівником роботи, науковими, науково–педагогічними працівниками та іншими особами, яка є неопублікованими авторськими напрацюваннями (найсучасніша інформація дослідницького, інноваційного характеру), дозволеними для використання автору цієї роботи виключно при виконанні тільки цієї кваліфікаційної роботи.

Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури (64 найменувань) та 6 додатків. Містить 26 рисунків і 18 таблиць. Основний текст дипломної роботи викладено на 102 сторінках комп'ютерного тексту.

Публікації здобувача за темою кваліфікаційної роботи:

1 Піунов В. М., Тройнікова О.М. Збільшення кредитного ризику як основна загроза фінансовій безпеці банківської системи України в умовах воєнного стану. «Функціонування суб'єктів економічної діяльності: проблеми, перспективи, можливості розвитку»: матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю. 21-22 листопада 2023 р. С. 292-297.

2 Піунов В. М., Тройнікова О.М. Фінансова безпека банківського сектору України в умовах війни. Матеріали 83-ї студентської науково-технічної конференції УкрДУЗТ (м. Харків, 12 - 14 грудня 2023 р.). Харків, 2023. С. 531.

1 Теоретичні засади фінансової безпеки банківського сектору національної економіки

1.1 Сутність фінансової безпеки банківського сектору національної економіки

Теоретична незавершеність наукової дискусії щодо сутності фінансової безпеки банківського сектору проявляється у відсутності її визначення. Кожен дослідник намагається внести певні новації у формулювання цього поняття, але в результаті іноді забуває про сутність цього поняття, що є дуже важливим для розвитку фінансово безпечного функціонування банківської системи в національній економіці. Наприклад, польська дослідниця М. Іваніч–Дроздовська визначає фінансову безпеку як правове регулювання і саморегулювання, що мають на меті забезпечити фінансову стабільність й захист інтересів учасників ринку, які користуються послугами фінансових посередників, а також установи, що контролюють виконання цих регуляцій [1]. Однак, хоча деякі підходи визначають фінансову безпеку як комплекс заходів, ототожнювати фінансову безпеку з регулюванням, саморегулюванням та інституціями, що здійснюють контроль за виконанням регулювання, не є коректним.

О. Васильчишин розглядає не фінансову безпеку банківського сектору, а фінансову безпеку банківської системи, під якою розуміє такий динамічний стан всіх банків країни (першого і другого рівня), який характерний стабільністю їх взаємозв'язків, безперебійною реалізацією основних функцій, збалансованістю фінансових показників та грошових потоків, що дозволяє без втрат протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам для її фінансової стійкості та забезпечувати реалізацію фінансових інтересів держави [2, с. 70–71]. Згідно з цим визначенням, фінансова безпека в банківському секторі – це стан, що характеризується стабільністю взаємозв'язків між усіма банками, безперебійним виконанням ними своїх основних функцій, збалансованістю фінансових показників і грошових потоків, здатністю без шкоди для себе протистояти зовнішнім і внутрішнім

загрозам. Водночас ми вважаємо, що правильно говорити про фінансову стабільність насамперед стосовно банківської системи. Це пов'язано з тим, що центральний банк, будучи першокласним банком, апіорі не може бути фінансово нестабільним. По–друге, цю характеристику не можна ототожнювати з фінансовою безпекою, а слід розглядати як одну з головних умов забезпечення фінансової безпеки. По–третє, банківська стабільність і фінансова безпека банківської системи в цілому мають забезпечувати реалізацію фінансових інтересів держави та інших економічних суб'єктів.

I. Пріхно трактує фінансову безпеку банківського сектору як такий фінансовий стан банківської системи, який забезпечує результативне функціонування банківських установ, сприяє своєчасному виявленню та нейтралізації потенційних загроз, а також дає змогу мінімізувати ризики, здатні перешкоджати їх стабільному розвитку та виконанню основних функцій [3, с. 101]. В. Соловійов, своєю чергою, розглядає банківську безпеку держави як складову її фінансової безпеки та пов'язує її з таким станом банківської системи, за якого забезпечуються стабільне кредитування реального сектору економіки, доступність і раціональне використання кредитних ресурсів, а також достатній рівень незалежності банківського капіталу від нерезидентів [4, с. 80].

Більш комплексний підхід до визначення сутності фінансової безпеки банківського сектору запропоновано Р. Вовченком. На думку дослідника, її зміст доцільно розкривати послідовно, переходячи від поняття банківської безпеки до безпеки банківської системи, економічної безпеки банківської системи та, зрештою, фінансової безпеки банківського сектору [5, с. 28].

Р. Вовченко визначає фінансову безпеку банківського сектору як сукупний рівень безпеки комерційних банків, їх клієнтів і контрагентів, професійних учасників фінансового ринку, регулятора банківської діяльності та держави загалом. Такий підхід обумовлений тим, що функціонування банківської системи супроводжується різноманітними ризиками, наслідки яких можуть поширюватися не лише на самі банківські установи, а й на інших економічних суб'єктів, пов'язаних із їх діяльністю [5, с. 38–39].

У межах запропонованого підходу сутність фінансової безпеки банківського сектору Р. Вовченко розкриває через декілька взаємопов'язаних характеристик [5, с. 39–40]. Передусім вона розглядається як сукупність економічних, соціальних і правових відносин, які формують такий фінансовий стан банківської системи, що забезпечує фінансовий суверенітет держави, її стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, ефективне використання фінансового потенціалу та недопущення істотного погіршення фінансового стану учасників ринку банківських послуг.

Крім того, фінансова безпека характеризується як здатність банківської системи своєчасно захищати фінансові інтереси клієнтів, контрагентів, власників і працівників банків, професійних учасників фінансового ринку, регулятора та держави від потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз. У такому розумінні важливого значення набуває не лише фактичний фінансовий стан банківського сектору, а й його спроможність своєчасно реагувати на несприятливі зміни середовища.

Окремо дослідник акцентує увагу на суспільному значенні фінансової безпеки банківського сектору. Вона виступає суспільним благом, оскільки забезпечує економічним суб'єктам можливість зберігати власні заощадження, отримувати належне касове та розрахункове обслуговування, користуватися кредитними ресурсами на прийнятних умовах, а також отримувати якісні банківські послуги.

Ще одним аспектом є створення таких умов функціонування банківської системи, за яких негативні фактори та обставини, здатні погіршити фінансовий стан окремого банку або банківської системи загалом, попереджаються або мінімізуються. При цьому необхідно враховувати можливість виникнення системних ефектів, зокрема поширення негативних явищ між окремими учасниками банківського ринку. Досягнення належного рівня фінансової безпеки передбачає реалізацію комплексу соціально-економічних, фінансових, нормативно-правових, організаційно-управлінських, технологічних та інших

заходів, спрямованих на захист банківської системи та забезпечення її фінансової стабільності й сталого розвитку.

О. Дубровін також дотримується комплексного підходу до трактування фінансової безпеки банківського сектору [6, с. 32]. Науковець розглядає її як такий стан функціонування банківської системи, за якого забезпечується одночасне дотримання вимог фінансової незалежності, стійкості, стабільності, надійності та конкурентоспроможності.

На думку О. Дубровіна, важливою складовою фінансової безпеки є також спроможність банківського сектору протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам, загрозам та системним ризикам, що супроводжують банківську діяльність. При цьому особливого значення набуває ефективність використання власних, залучених і позикових фінансових ресурсів банківських установ.

Дослідник також пов'язує фінансову безпеку із захищеністю фінансових інтересів усіх учасників ринку банківських послуг та комплексом заходів, спрямованих на нейтралізацію ризиків і загроз. Результатом таких заходів має бути забезпечення стабільного функціонування банківської системи та створення передумов для її сталого й інноваційного розвитку. Водночас фінансова безпека банківського сектору може розглядатися і як окремий напрям наукових досліджень, предметом якого є фінансові відносини в банківській системі, умови безпечного функціонування її суб'єктів, а також застосування сучасних фінансових технологій та інструментів [6, с. 32].

Ю. В. Ніколаєнко розглядає фінансову безпеку банківського сектору як економічне явище та характеристику стану банківської системи, яка формується внаслідок оптимального поєднання її фінансового потенціалу, стійкості та стабільності, надійності, інвестиційної привабливості й ефективності функціонування [7]. При цьому важливою ознакою фінансової безпеки є забезпечення захисту фінансових інтересів банківської системи від внутрішніх і зовнішніх загроз як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Такий підхід передбачає розгляд фінансової безпеки як динамічної комплексної

характеристики, яка залежить від взаємодії різних складових системи її забезпечення.

На перший погляд, таке трактування відображає всі важливі складові аналізованого явища/характеристики банківської системи. Однак, на нашу думку, фінансова безпека банківської системи національної економіки визначається не лише цими характеристиками, а й фінансовою автономією/незалежністю, ліквідністю та платоспроможністю банківської системи, викликами та ризиками в банківській системі та захищеністю системи від фінансових інтересів (у цьому контексті – інтересів невідомих). Крім того, постає питання, як оптимізувати поєднання параметрів, що стосуються фінансового потенціалу, фінансової стабільності та стійкості, надійності, інвестиційної привабливості та ефективності банківської системи. Адже ці параметри фактично є необхідними передумовами для реалізації вищезазначених характеристик банківської системи. Необхідно також з'ясувати природу ефективності банківської системи.

Безумовно, враховуючи синергетичні зв'язки, які існують у функціонуванні банківського сектору національної економіки, та можливість ефекту "зараження", вважаємо, що наведені ознаки фінансової безпеки комерційних банків можуть бути використані для побудови комплексного визначення фінансової безпеки банків.

Т. Болгар наводить сутнісну характеристику поняття «фінансова безпека банків» як стану банківських установ, що характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку. На її думку, основою системи фінансової безпеки банків є три підсистеми: фінансової діагностики, фінансових важелів і методів забезпечення фінансової безпеки; контролю і аналізу результатів [13].

Таким чином, фінансова безпека банківського сектору трактується як певний фінансовий стан/статус фінансових відносин, здатність захистити

фінансові інтереси, комплекс заходів, захищеність, економічні факти, якість/особливість/властивість, умови та сукупність цих ознак.

Фінансову безпеку в банківському секторі слід розуміти як загальну системну категорію, що включає сукупність взаємопов'язаних складових, спрямованих на забезпечення стійкого, безперервного та ефективного функціонування банківської системи в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх загроз. Вона характеризує спроможність банківського сектору зберігати належний рівень фінансової стійкості, ліквідності, платоспроможності та прибутковості, виконувати покладені на нього функції та забезпечувати захист фінансових інтересів держави, банків, підприємств і населення.

Фінансова безпека банківського сектору є комплексним поняттям, оскільки формується під впливом широкого спектра фінансових, економічних, політичних, соціальних, технологічних та інституційних чинників. Її стан визначається не лише результатами діяльності окремих банків, а й загальною стабільністю банківської системи, ефективністю банківського регулювання та нагляду, рівнем розвитку фінансової інфраструктури, станом грошово-кредитного ринку, довірою населення до банківських установ та здатністю банків адаптуватися до змін економічного середовища.

До основних складових фінансової безпеки банківського сектору доцільно віднести капітальну, кредитну, ліквідну, валютну, процентну, ринкову, прибуткову, інвестиційну та операційну безпеку. Капітальна безпека характеризує достатність власного капіталу банків для покриття потенційних збитків і підтримання їх платоспроможності. Кредитна безпека пов'язана з якістю кредитного портфеля, рівнем кредитного ризику та ефективністю управління проблемною заборгованістю. Ліквідна безпека визначає здатність банків своєчасно виконувати свої поточні зобов'язання, тоді як валютна та процентна безпека відображають стійкість банків до відповідних ринкових ризиків.

Важливе значення мають також ринкова та прибуткова складові, які характеризують здатність банків протистояти несприятливим змінам вартості

фінансових активів, підтримувати достатній рівень доходності та формувати внутрішні джерела для подальшого розвитку. Операційна безпека охоплює захист банківських процесів, інформаційних систем і платіжної інфраструктури від технічних збоїв, шахрайства, кіберзагроз та інших операційних ризиків. В умовах цифровізації банківської діяльності саме технологічна та кібернетична складові набувають дедалі більшого значення.

Загалом, на нашу думку, фінансову безпеку банківського сектору національної економіки доцільно поділяти на такі види (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Класифікація різновидів фінансової безпеки банківського сектору національної економіки

Класифікаційна ознака	Різновиди
мета	стратегічна, тактична
статичність	функціонування, розвитку
форма прояву	внутрішня, зовнішня
ресурсно-функціональна спрямованість	депозитна, кредитна,
стан банківського сектору	безпека в передкризовий період, безпека під час кризи, безпека в післякризовий період
рівень достатності	достатня, недостатня, прийнятна, необхідна, гранична (порогова), надмірна
реальність	дійсна, уявна
стан безпеки	фактична, очікувана, потенційна
рівень досягнення	базова, перехідна, підвищена

Важливим чинником забезпечення фінансової безпеки банківського сектору є вплив держави, який реалізується через систему економічних, правових, адміністративних та інституційних механізмів. Необхідність державного регулювання зумовлена тим, що банківський сектор відіграє ключову роль у забезпеченні руху фінансових ресурсів в економіці, здійсненні платежів, кредитуванні суб'єктів господарювання та населення, а також у реалізації грошово-кредитної політики. Порушення стабільності окремих банків або банківської системи загалом може спричинити негативні наслідки для інших секторів економіки, що визначає необхідність постійного державного контролю за рівнем банківських ризиків.

Одним із основних напрямів державного впливу є нормативно-правове регулювання банківської діяльності. Держава встановлює вимоги щодо

створення та функціонування банків, достатності капіталу, ліквідності, формування резервів, управління ризиками, розкриття інформації та дотримання вимог фінансового моніторингу. Встановлення єдиних регуляторних вимог сприяє формуванню стійкого банківського середовища та обмежує можливість накопичення надмірних ризиків окремими фінансовими установами.

Особливе значення має банківський нагляд, який в Україні здійснює Національний банк України. Його завдання полягає не лише у контролі за дотриманням банками встановлених нормативів, а й у своєчасному виявленні потенційних загроз фінансовій стійкості банків. Застосування ризик-орієнтованого підходу до нагляду дає можливість оцінювати не тільки поточний фінансовий стан банку, а й потенційний вплив ризиків на його діяльність у майбутньому.

Важливим інструментом державного впливу є грошово-кредитна політика, за допомогою якої центральний банк впливає на вартість фінансових ресурсів, обсяг ліквідності в банківській системі та умови кредитування. Зміни облікової ставки, операції з регулювання ліквідності та інші монетарні інструменти безпосередньо позначаються на вартості ресурсної бази банків, процентних доходах і витратах, кредитній активності та рівні фінансових ризиків.

Не менш важливим елементом забезпечення фінансової безпеки є система гарантування вкладів фізичних осіб. Наявність механізму захисту вкладників сприяє підтриманню довіри населення до банківської системи та знижує ризик масового вилучення депозитів у періоди фінансової нестабільності. Водночас ефективність такого механізму залежить від достатності фінансових ресурсів системи гарантування та спроможності відповідних державних інституцій своєчасно реагувати на проблеми окремих банків.

Окремим напрямом державного впливу є забезпечення макрофінансової та фінансової стабільності. Держава за допомогою бюджетної, податкової, валютної, монетарної та структурної політики створює умови для стабільного функціонування фінансового сектору. Узгодженість дій державних органів має особливе значення в умовах кризових явищ, оскільки дисбаланси у державних

фінансах, валютному ринку або реальному секторі економіки можуть трансформуватися у кредитні, валютні, ліквідні та інші ризики для банків.

Важливу роль відіграє також державна участь у банківському секторі. Державні банки можуть виконувати функції фінансової підтримки стратегічних галузей, забезпечувати кредитування пріоритетних напрямів економіки та сприяти підтриманню безперервності фінансових операцій у кризових умовах. Водночас значна частка державної участі в банківському секторі потребує належного корпоративного управління, прозорості та контролю за ефективністю використання державних ресурсів.

Особливої актуальності державне регулювання набуває в умовах економічної та фінансової нестабільності, коли банки стикаються зі зростанням кредитних ризиків, погіршенням якості активів, відтоком ресурсів, валютними коливаннями та підвищенням операційних і кіберризиків. У таких умовах держава може застосовувати антикризові заходи, спрямовані на підтримання ліквідності банків, збереження платоспроможності системно важливих установ, захист вкладників та недопущення поширення кризових явищ на інші сегменти фінансової системи.

1.2 Чинники і загрози фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки

Рівень фінансової безпеки та набір конкурентних переваг визначаються ефективністю управління комерційними банками своїми фінансовими потоками. При цьому акумулювання та розподіл фінансових ресурсів має здійснюватися скоординовано всіма банківськими підрозділами та забезпечуватися інтеграція бізнес–процесів. Вищезазначене можна сказати про банківський сектор в цілому.

Однак в економічній літературі досі немає усталеної думки щодо факторів, які визначають рівень фінансової безпеки банківського сектору національної економіки.

Фактори, що впливають на економічну та фінансову безпеку банків і банківського сектору в окремих регіонах та національної економіки в цілому, наведені нижче (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Чинники, що впливають економічну і фінансову безпеку банків і банківського сектору

Різновид безпеки	Основні чинники впливу на рівень безпеки
Безпека банківського сектору	Макроекономічна стабільність держави та рівень її залежності від зовнішньоекономічних і політичних факторів; доступність внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування, зокрема рефінансування та кредитних ресурсів іноземних банків; рівень концентрації банківських активів за окремими державами, галузями та секторами економіки; структура власності банківських установ; стан конкурентного середовища та характер конкурентної боротьби.
Фінансова безпека банків	Обсяги та графік виплат за державним боргом; наявність і обґрунтованість економічних нормативів, що регулюють банківську діяльність, а також рівень їх дотримання; нормативи обов'язкового резервування; частка прострочених процентних платежів і пролонгованих кредитів у кредитному портфелі; обсяги рефінансування з боку НБУ; якість інвестиційної та кредитної політики банку; рівень обґрунтованості вкладень у цінні папери та інвестиційні проекти; надійність контрагентів; ефективність системи розрахунків; організаційна структура банку та рівень оплати праці персоналу; якість управління активами і пасивами; рівень професійної компетентності керівництва; довіра населення та бізнесу до банківської і грошової систем; стабільність і купівельна спроможність національної валюти; рівень конкуренції на банківському ринку та методи конкурентної боротьби.
Фінансова безпека банківського сектору регіону	Рівень і темпи розвитку соціально-економічного потенціалу регіону; стан регіонального фінансового ринку; особливості грошово-кредитної політики; рівень державного та регіонального регулювання банківської діяльності; фінансовий стан і результати діяльності окремих банківських установ регіону; рівень концентрації банківських ресурсів та кредитної активності в регіоні.
Фінансова безпека банківського сектору національної економіки	Обсяг і структура зовнішньої корпоративної заборгованості банків, яка за умов валютної нестабільності може створювати додаткові ризики для фінансової системи; внутрішня та зовнішня політична й економічна стабільність; залежність банківського сектору від внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування; рівень концентрації банківських активів за країнами та галузями економіки; структура власності банків; динаміка міжнародного кредитування; рівень виконання позичальниками своїх платіжних зобов'язань; стабільність платіжної інфраструктури; збалансованість фінансового стану та розвитку банківських установ; рівень довіри клієнтів до банківської системи; якість та ефективність банківського регулювання і нагляду; рівень розвитку системи гарантування вкладів; прозорість банківської звітності; якість стратегічного планування та прогнозування; достатність фінансових ресурсів; рівень процентних ставок; ефективність системи ризик-менеджменту; розвиток моніторингу та внутрішнього контролю; здатність банків своєчасно виявляти ранні ознаки кризових явищ.

Безумовно, на фінансову стійкість банківського сектору впливають також рівень правового забезпечення та ретельність укладання банківських угод і договорів; касова, податкова та платіжна дисципліна; робота зі стягнення

заборгованості з боку кредиторів банків; маркетингові стратегії комерційних банків.

Державне регулювання діяльності комерційних банків є особливо важливим для забезпечення фінансової стійкості банківського сектору. Метою державного регулювання банківського сектору є забезпечення стабільності та довіри до економічної системи в цілому.

Водночас, негативні наслідки регулювання банківського сектору відображаються у сповільненні економічного зростання.

Вплив державного регулювання на банківський сектор також обмежується лаговими ефектами. Як правило, регуляторні інструменти не впливають безпосередньо на цільові показники. Ситуація може змінитися між моментом прийняття рішення про застосування регуляторного інструменту та моментом, коли він почне впливати на банківський сектор в цілому. Оцінка фактору часу при розробці та реалізації економічних рішень є однією з найскладніших проблем економічної теорії в цілому та банківської теорії зокрема. Розробка регуляторних заходів та інструментів залежить від стану економічної науки, ролі держави у прийнятті регуляторних рішень та компетентності тих, хто ці рішення формулює.

У ринковій економіці метою системи регулювання банківського сектору є забезпечення стабільності банківського сектору або зменшення ймовірності банківської кризи.

Однак регуляторну систему не слід розглядати лише з точки зору регуляторних правил, нагляду та втручання регулятора. Слід також брати до уваги інструменти саморегулювання, головною особливістю яких є контроль по відношенню до регулятора.

Нарешті, на фінансову безпеку банківського сектору національної економіки впливають накопичений досвід надання банківських послуг у сучасних соціально-економічних, політичних та правових реаліях, ступінь комплексності досліджень існуючих та потенційних проблем, розвиненість

доктринальних досліджень у цій сфері, рівень фінансової грамотності існуючих та потенційних клієнтів.

На сьогодні відсутнє єдине бачення сутності та класифікації загроз фінансовій безпеці окремих банків та банківського сектору в цілому.

У науковій літературі представлено широкий спектр підходів до класифікації загроз фінансовій та економічній безпеці банківського сектору, що відрізняються як за кількістю визначених класифікаційних ознак, так і за змістом виокремлених груп загроз.

Так, А. Р. Алавердов систематизує загрози безпеці банківської установи за декількома критеріями. За ознакою цільової спрямованості виокремлюються загрози розголошення конфіденційної інформації, заподіяння шкоди майну та персоналу банку. Залежно від джерела походження загрози можуть виникати з боку конкурентів, кримінальних угруповань та окремих правопорушників, а також нелояльних працівників банківської установи. За економічним характером автор розмежовує майнові та немайнові загрози, а за ймовірністю їх фактичної реалізації — потенційні, ті, що перебувають у процесі реалізації, та вже реалізовані загрози. Водночас наведена класифікація має певні обмеження, оскільки не охоплює повною мірою комплекс фінансових загроз, з якими можуть стикатися комерційні банки в сучасному економічному середовищі.

В. Аленін пропонує більш комплексний підхід до систематизації загроз економічній безпеці банківського сектору, використовуючи такі характеристики, як прямий та опосередкований характер, первинність і вторинність, тривалість дії, ступінь відкритості та реальність прояву. Відповідно, загрози можуть бути прямими або непрямими, первинними чи вторинними, довгостроковими або короткостроковими, явними чи прихованими. Особливістю такого підходу є не лише розподіл загроз за відповідними групами, а й визначення їх пріоритетності з огляду на вплив на функціонування та розвиток економічної системи. У результаті найбільш значущими розглядаються глобальні та загальнонаціональні, прямі, первинні, приховані, довгострокові та реальні загрози. Визначення пріоритетності загроз має важливе практичне значення,

оскільки дає змогу суб'єктам забезпечення економічної та фінансової безпеки концентрувати ресурси на нейтралізації найбільш небезпечних ризиків [14].

Окремим напрямом удосконалення класифікації є розмежування загальних і специфічних загроз залежно від масштабу їх поширення та сфери впливу. Загальні загрози характеризуються впливом на економіку загалом, тоді як специфічні безпосередньо стосуються функціонування окремих секторів економіки, зокрема банківського. При цьому в наукових дослідженнях висловлюється позиція, відповідно до якої загрози економічній безпеці держави значною мірою формуються під впливом внутрішніх чинників, тоді як для банківського сектору вагомого значення набувають зовнішні фактори. Водночас така диференціація не є абсолютною, оскільки функціонування банківського сектору визначається одночасною дією внутрішніх і зовнішніх детермінант. Навіть за сприятливих зовнішньоекономічних умов сукупний вплив внутрішніх проблем може формувати істотні загрози фінансовій безпеці банківського сектору.

О. А. Козловський виокремлює декілька основних груп потенційно небезпечних явищ, здатних негативно позначатися на результативності банківської діяльності. До них належать загрози, сформовані негативними трансформаційними процесами в економічній, політичній та соціальній сферах; загрози, пов'язані з інституціональними дисбалансами та несприятливою ринковою кон'юнктурою; загрози, що виникають унаслідок порушення банківської дисципліни, професійної етики та встановлених правил здійснення банківських операцій; а також загрози, зумовлені криміналізацією економічних процесів і банківського сектору [15].

Водночас наведена класифікація, на нашу думку, недостатньо охоплює фінансову складову безпеки банківського сектору, яка безпосередньо характеризує його здатність забезпечувати стабільне функціонування. Зокрема, поза межами такого підходу залишаються загрози фінансовому стану, фінансовій стійкості та стабільності банківського сектору. До них доцільно віднести надмірну ресурсну залежність, недостатній рівень капіталізації,

диспропорції у структурі активів і пасивів, проблеми з платоспроможністю та ліквідністю, а також зниження рентабельності банківської діяльності. Саме ці фактори можуть безпосередньо впливати на здатність банків виконувати свої функції та протистояти внутрішнім і зовнішнім шокам.

Н. Наточеева акцентує увагу передусім на фінансових загрозах, які набувають особливої гостроти в періоди кризових явищ. До найбільш небезпечних загроз фінансовій безпеці комерційних банків дослідниця відносить ризик втрати ліквідності, можливість виникнення фінансових втрат унаслідок кредитної діяльності, негативну переоцінку вартості цінних паперів, а також валютні втрати. Такий підхід демонструє безпосередній зв'язок між якістю управління основними напрямками банківської діяльності та рівнем його фінансової безпеки.

На думку І. М. Крупки, динамічні зміни внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування банківського сектору є передумовою формування значної кількості загроз, переважна частина яких має фінансово-економічну природу. Серед причин їх виникнення дослідник називає недостатню адаптивність банківського сектору до змін ринкового середовища, погіршення платоспроможності суб'єктів господарювання, поширення злочинності, особливості споживчої поведінки населення, недосконалість правового регулювання банківської діяльності, а також недостатній рівень професійної підготовки окремих керівників і працівників банків. При цьому нестійкий фінансовий стан значної частини вітчизняних банків розглядається як одна з найбільш суттєвих загроз економічній безпеці банківського сектору України [15, с. 170–171].

Окрему групу становлять загрози, пов'язані зі структурою капіталу банківського сектору. О. А. Кириченко та В. Д. Кудрицький звертають увагу на потенційні ризики збільшення частки іноземного капіталу в українській банківській системі. На їхню думку, відповідне зростання може супроводжуватися збільшенням зовнішніх зобов'язань банків, що за умов валютної нестабільності посилює вразливість їхнього фінансового стану.

Від’ємна зовнішня фінансова позиція банків, своєю чергою, може створювати додаткове навантаження на їх капітал і в окремих випадках формувати ризик його недостатності. Водночас, на наш погляд, розгляд іноземного капіталу виключно як джерела загроз є дещо одностороннім. Збільшення участі іноземного капіталу за відповідних умов може також сприяти підвищенню капіталізації банків, залученню сучасних технологій та управлінських практик, а також зміцненню їх ресурсної бази.

П. В. Журавльов пов’язує системні загрози стійкості банківського сектору, а отже й рівню його фінансової безпеки, зі значним скороченням платоспроможного попиту порівняно з пропозицією товарів, робіт і послуг. Науковець поділяє безпосередні загрози на первинні та похідні. Водночас, на нашу думку, універсальність такого підходу потребує певного уточнення, оскільки характер взаємозв’язку між платоспроможним попитом, грошовою пропозицією та стійкістю банківської системи може суттєво відрізнятися залежно від особливостей конкретної економіки, зокрема структури грошового обігу та частки готівкових коштів.

У працях вітчизняних науковців, зокрема М. М. Єрмошенка, також визначено комплекс загроз, що можуть негативно впливати на функціонування банківського сектору. До основних із них автор відносить недостатній рівень капіталізації банків, поширення тіньових і кримінальних процесів, недосконалість нормативно-правового регулювання та державного нагляду за діяльністю банківських установ, низький рівень довіри населення та суб’єктів господарювання до банків, а також прояви платіжної кризи [16, с. 212–216].

Водночас вищезазначені дослідники не враховують існування суттєвих загроз фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки, до яких, на нашу думку, слід віднести нереалістичні вимоги регулятора ринку банківських послуг до МФО, неналежне функціонування системи рефінансування комерційних банків центральним банком, неповний контроль банківських установ за ризикованістю та дохідністю кредитно–інвестиційних портфелів, надлишкову ліквідність. Таким чином, в економічній літературі

існують різноманітні класифікації загроз фінансовій безпеці банківського сектору з різними критеріальними підходами та рівнями деталізації, більшість з яких зосереджені на питаннях, що цікавлять окремих дослідників.

Однак, на нашу думку, помилково говорити про те, що внутрішні загрози переважають над зовнішніми або навпаки, скоріше вони є взаємопов'язаними та взаємозалежними, і шляхом взаємної нейтралізації таких загроз фінансовій безпеці банківського сектору остання може бути посилена або послаблена.

Крім того, поділ загроз фінансовій безпеці банківського сектору на реальні та потенційні, активні та пасивні є досить умовним, оскільки загрози є реальними та активними вже на стадії їх виникнення. Тому необхідна принципово нова оцінка фінансової безпеки банківського сектору. Це вимагає своєчасного розпізнавання загроз, що виникають і наростають, та формування прогнозів для їх оперативного запобігання.

Ми пропонуємо доповнити класифікацію загроз фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки шляхом виділення нових класифікаційних ознак, таких як ступінь їх виявлення та ступінь очікування, тим самим запровадивши більш раціональний підхід до реалізації заходів щодо її забезпечення. У загальному вигляді загрози фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки доцільно класифікувати наступним чином (таблиця 1.3). Окрім очевидних та потенційних загроз фінансовій безпеці банківського сектору, існують також певні виклики, зумовлені фінансовими проблемами підприємств реального сектору, що виникають внаслідок зниження експортних надходжень, скорочення зовнішніх запозичень, девальвації національної валюти та зростання інфляційних очікувань.

Таблиця 1.3 – Класифікація загроз фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки

Класифікаційні ознаки	Різновиди загроз
форма прояву	зовнішні, внутрішні
зумовленість	зумовлені негативними процесами, пов'язаними з трансформацією економічної, політичної і соціальної сфер; викликані інституціональними проблемами і несприятливою ринковою кон'юнктурою; пов'язані з порушеннями банківської дисципліни, етики і порядку ведення банківської діяльності; зумовлені криміналізацією економіки загалом і банківського сектору зокрема
час впливу	постійні, тимчасові
специфіка функціонування банківського сектору	базові, випадкові
ступінь впливу	що спричинили зміни в функціонуванні банківського сектору, що не спричинили такі зміни
ступінь виявлення	виявлені, латентні
очікуваність	прогнозовані, неочікувані

Визначення сутності фінансової безпеки банківського сектору в національній економіці та виявлення її чинників і загроз дасть змогу комплексно оцінити рівень її досягнення в Україні.

1.3 Система забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки

Дуже важливим аспектом забезпечення фінансової безпеки банківського сектору в національній економіці є чітке визначення його цілей, завдань та організаційних принципів (рисунки 1.1).

Цілями забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності є збільшення прибутку, стимулювання оборотності капіталу та підвищення біржової вартості цінних паперів комерційних банків. Однак інші дослідники вважають, що основним завданням системи фінансової безпеки комерційних банків є підтримання рівня управління ризиками в банку (при цьому усвідомлення ролі ризику в сучасному суспільстві та необхідність управління

ризиками пов'язують з поняттям безпеки та ресурсами, що виділяються для забезпечення безпеки (пов'язують з поняттям оптимального розподілу) [17].

На нашу думку, наведений вище підхід до визначення цілей та завдань функціонування системи фінансової безпеки комерційних банків з урахуванням синергетичного ефекту та можливості "зараження" може слугувати основою для постановки цілей та завдань забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки.

Рисунок 1.1 – Елементи системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки

Це пов'язано з тим, що фінансова безпека банківського сектору національної економіки гарантує фінансову безпеку держави і, залежно від її якості, може бути фактором прискорення або уповільнення економічного зростання. Досягнення вищезазначених цілей неможливе без створення ефективної системи фінансової безпеки банківського сектору національної

економіки. Ця система безпосередньо впливає практично на всі сфери життєдіяльності країни (хоча і по-різному) та зачіпає інтереси всіх економічних суб'єктів. Формування такої системи – комплексного стану фінансової безпеки банківського сектору національної економіки – має ґрунтуватися на чітких і однозначних визначеннях сутності фінансової безпеки банківського сектору, чинників, що її визначають, загроз, що існують у банківському секторі, показників, що характеризують рівень реалізованості цієї безпеки, проблем, недоліків і невирішених питань у цій сфері, обґрунтованих пропозиціях щодо підвищення поточного рівня фінансової безпеки вітчизняних комерційних банків і банківського сектору національної економіки.

Слід враховувати, що фінансову безпеку банківського сектору економіки не можна ототожнювати з фінансовою безпекою окремих комерційних банків, що входять до його складу. Фінансова безпека окремого банку характеризує його спроможність забезпечувати власну фінансову стійкість, платоспроможність, ліквідність, прибутковість та захищеність від ризиків і загроз у процесі здійснення банківської діяльності. Натомість фінансова безпека банківського сектору має системний характер і відображає здатність сукупності банківських установ забезпечувати стабільне функціонування фінансової системи, безперервність руху фінансових ресурсів та виконання банківським сектором його ключових економічних функцій.

Відмінність між цими поняттями зумовлена передусім різними рівнями їх формування та об'єктами забезпечення. На рівні окремого банку основна увага зосереджується на управлінні власними фінансовими ресурсами, активами і пасивами, кредитним та ринковим ризиками, ліквідністю, капіталом і прибутковістю. На рівні банківського сектору до зазначених аспектів додаються системні ризики, взаємозалежність банківських установ, концентрація активів і пасивів, стан міжбанківського ринку, рівень довіри до банківської системи, ефективність державного регулювання та нагляду, а також здатність банківського сектору протистояти масштабним макроекономічним і зовнішнім шокам.

При цьому високий рівень фінансової безпеки окремих банків не завжди означає достатній рівень безпеки банківського сектору в цілому. Навіть фінансово стійкі банки можуть зазнати негативного впливу системних факторів, зокрема макроекономічної нестабільності, різких змін валютного курсу, зростання інфляції, погіршення стану державних фінансів, масштабного відтоку депозитів або порушення функціонування фінансової інфраструктури. Водночас проблеми окремого банку можуть не мати істотного впливу на банківський сектор, якщо вони не створюють ефекту поширення ризиків на інші установи [18-19].

Система забезпечення безпеки банків і банківського сектору не повинна неправомірно обмежуватися комплексом заходів правового, організаційно-технічного та спеціального характеру, виключаючи найважливіший аспект безпеки – економічний.

Створення системи забезпечення фінансової безпеки в банківському секторі національної економіки має ґрунтуватися на вимогах та організаційних засадах такої системи, її цілях і завданнях, об'єктах і суб'єктах, механізмах реалізації (методах, інструментах, стимулах і важелях), забезпечуючих підсистемах (нормативно-правовому, організаційно-методичному, фінансовому, кадровому, технологічному, інформаційно-аналітичному, моніторинговому та контрольному), визначенні концепції, стратегії і тактики їх виконання.

Перш за все, система забезпечення фінансової безпеки в банківському секторі національної економіки повинна бути динамічною та адаптивною до мінливих умов функціонування.

Тому система забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки повинна базуватися на науково обґрунтованій концепції (визначення вимог до такої системи, її цілей і завдань, суб'єктів і об'єктів, принципів організації), стратегії і тактиці забезпечення фінансової безпеки банківського сектору, вторинній фінансовій діагностиці, стимулах і важелях, методах та інструментах, засобах протидії, комплексі заходів, бути динамічною,

адаптивною до мінливих умов функціонування, прозорою, складатися із взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів.

Для створення ефективної системи фінансової безпеки в банківському секторі національної економіки необхідно чітко визначити чинники, що визначають стан фінансової безпеки та загрози, а також індикатори оцінки їх рівня. Для комплексного аналізу та оцінки фінансової безпеки банківського сектору слід використовувати три підходи (рисунок 1.2).

Однак у науковому підґрунті побудови системи фінансової безпеки банківського сектору існують концептуальні недоліки. Зокрема, відсутні системний теоретико–методологічний підхід, усталена термінологія, науково обґрунтована концепція забезпечення фінансової безпеки банківського сектору, комплексний аналіз викликів та загроз фінансовій безпеці банківського сектору, всебічний аналіз забезпечуючих підсистем.

Визначення сутності фінансової безпеки банківського сектору в національній економіці доцільно здійснювати в такій логічній послідовності:
банківська безпека → безпека банківського сектору → економічна безпека банківського сектору → фінансова безпека банківського сектору.

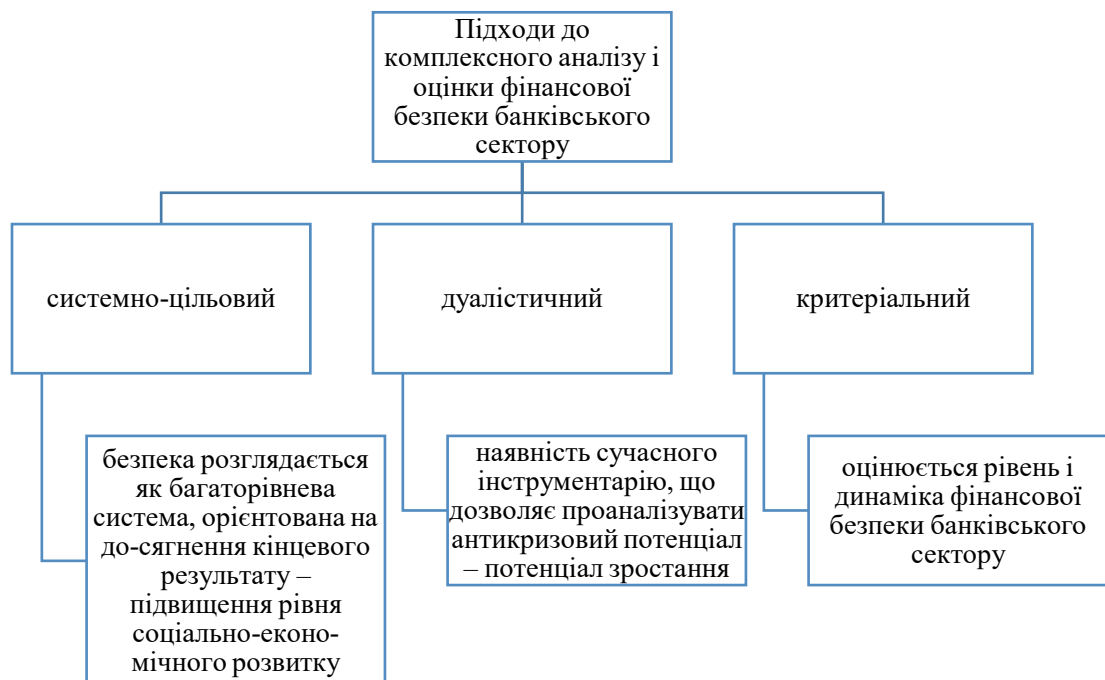

Рисунок 1.2 – Підходи до комплексного аналізу і оцінки фінансової безпеки банківського сектору

Важливу роль у забезпеченні фінансової стійкості банківського сектору відіграє розробка та використання індикаторів. Однак, якщо в економічній літературі наведено багато індикаторів фінансової безпеки окремих банків, то дослідження індикаторів фінансової безпеки банківського сектору є логічно незавершеним. Тому О.А. Кириченко та В.Д. Кудрицький пропонують такі основні індикатори фінансової безпеки банківського сектору та їх порогові значення (таблиця 1.4).

О. І. Барановський до індикаторів фінансової безпеки банківського сектору відносить: відношення його активів до ВВП; частку активів недіючих банків у загальній сумі активів банків; частку іноземного капіталу у його сукупному капіталі; стан сектору банківських депозитів; загальний обсяг фонду страхування ризиків і стан його формування; обсяг отриманого банками прибутку; масштаб і якісні характеристики банківських зливань; питому вагу кредитної заборгованості населення у загальному обсязі кредитної заборгованості; розмір позичкового відсотка; коефіцієнт покриття відсотків; рівень прибутковості статутних капіталів банків і їх чистих активів; питому вагу залучених коштів громадян у загальному обсязі залучених коштів [20, с. 22–23].

Таблиця 1.4 – Основні показники економічної безпеки банківської системи України та їх порогові значення

Показник	Порогове значення
грошова маса, % до ВВП	50
обсяг готівки, % до ВВП	4
обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП	не менше 30
максимальна ставка відсотку за кредитом	10
мінімальний прибуток на середньорічний капітал, %	15
мінімальний прибуток на середньорічні активи, %	3
рівень сумнівної заборгованості у кредитному портфелі, %	не більше 10
адекватність капіталу, %	не менше 15
максимальна частка іноземних пасивів, деномінованих в одній валюті, %	50

Л. М. Пилипенко пропонує оцінювати фінансову безпеку банківського сектору таким чином (таблиця 1.5). Фінансова безпека банківського сектору значною мірою вимірюються рівнем концентрації банківського капіталу, для оцінки якого доцільно скористатися системою коефіцієнтів, одним з основних з

яких є індекс Герфіндаля–Гіршмана (ННІ). Дослідники також запропонували індикатори фінансової безпеки банківського сектору регіону (таблиця 1.6).

Логічно припустити, що масштаби та характер використання платіжних карток є одним з найважливіших індикаторів рівня розвитку роздрібного банкінгу. Використання платіжних карток показує ступінь інтеграції банківського сектору та суспільства. Само собою зрозуміло, що в розвинених країнах на безготівкові розрахунки за товари та послуги припадає до 90% усіх грошових операцій. Однак розроблені індикатори фінансової безпеки банківського сектору не повною мірою характеризують всі сфери банківської діяльності та не дозволяють зробити висновки про рівень загроз банківській діяльності. Ці індикатори переважно відображають рівень та якість активів, капіталу, вилучених коштів та розміщених коштів і не можуть надати більш детальної оцінки якості балансу банківського сектору економіки України.

Таблиця 1.5 – Оцінка фінансової безпеки банківського сектору національної економіки

Назва показника	Порогове значення
рівень інфляції, %	3
питома вага власного капіталу в пасивах банків, %	10–20
питома вага власного капіталу в загальних активах, %	8
ступінь захисту владників банків (фізичних і юридичних осіб)	7,5
прибутковість капіталу, %	15
річні темпи зростання власного капіталу, % до попереднього року	70
мультиплікативний ефект капіталу	3,00
адекватність регулятивного капіталу	15,0
рівень чистих активів, %	100
рівень резервів за активними операціями, %	не більше 5
рівень прибутковості активів, %	не менше 1,5
ефективність розміщення коштів, %	не більше 10
коефіцієнт захисту від ризиків, %	не менше 5
показник кредитного ризику, %	70
рівень проблемних кредитів, %	не більше 3
вартість зобов'язань, %	не більше 5
річні темпи зростання зобов'язань, %	70
рівень дієздатності банківського сектору	не менше 0,70
рівень рентабельності, %	не менше 5
коефіцієнт використання зобов'язань, %	75

Це пов'язано, по–перше, з багатогранністю показників, що характеризують різні аспекти його функціонування в умовах циклічного розвитку банківського сектору національної економіки, а по–друге, не завжди існує прямий зв'язок між результуючими фінансовими показниками та іншими показниками банківської діяльності та їх нормативним, регуляторним і наглядовим статусом. Це закономірно унеможливорює чітку оцінку рівня фінансової безпеки банку і, відповідно, прийняття правильних бізнес–рішень, спрямованих на підвищення фінансової безпеки. Крім того, на таку оцінку впливає і вибір критеріїв основної мети розвитку банківського сектору (чи то максимізація прибутку від банківської та допоміжної діяльності, чи то максимізація ринкової вартості банківської установи).

Таблиця 1.6 – Індикатори фінансової безпеки банківського сектору регіону

показники	оптимальне значення коефіцієнта, од.
пасиви	
капітал/активи	0,08–0,15
онкольні і строкові зобов'язання/активи	0,5–0,7
строкові зобов'язання/активи	0,2–0,35
строкові зобов'язання/сукупні зобов'язання	0,1–0,3
інші зобов'язання/сукупні зобов'язання	→ min
активи	
дохідні активи/активи	0,75–0,85
дохідні активи/платні пасиви	$\geq 1,0$
позики/зобов'язання	$> 0,7$ (агресивна політика)
	$< 0,6$ (обережна політика)
ліквідність	
касові активи/онкольні зобов'язання	0,2–0,5
касові активи/онкольні і строкові зобов'язання	0,05–0,3
цінні папери/зобов'язання	0,15–0,40

Тому для комплексної оцінки рівня фінансової безпеки банківського сектору національної економіки необхідно мати орієнтири поточного та перспективного розвитку різних аспектів його функціонування.

У зв'язку з цим при визначенні переліку індикаторів фінансової безпеки банківського сектору економіки України необхідно виокремити такі показники. Показники, що характеризують рівень фінансової безпеки банківського сектору

в цілому (показники фінансового стану (як загальна характеристика всіх сфер діяльності та рівнів управління), фінансової стійкості та оптимальності), показники, що використовуються при здійсненні злиття та поглинання банківських установ, показники депозитів, іноземної валюти, валютного курсу, інфляції, інвестицій тощо).

Однак різні підходи НБУ, інших банків, незалежних експертів та науковців, які аналізують їхні напрацювання, зумовлюють різні набори індикаторів для оцінки фінансової безпеки, а також різні цілі їхнього використання. Тому вибір оптимального складу показників фінансової безпеки є досить актуальним питанням. Вимагають також додаткового опрацювання питання, пов'язані з визначенням якісних і кількісних показників для оцінки стабільності, фінансового стану та надійності банків [21, с. 66].

У Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженій наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р., двома основними індикаторами були визначені: частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу; обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП.

В аналогічній методиці, затвердженій наказом Міністерства економіки України від 29.10.2013 р. [22], останній індикатор було вилучено, а натомість додалися такі індикатори, як: частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України; співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті; співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів; рентабельність активів; співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань; частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи.

На нашу думку, серед індикаторів фінансової безпеки банківського сектору економіки України можна виділити наступні: частка активів, капіталу, депозитів та кредитів банківського сектору України в загальному обсязі аналогічних показників світового банківського сектору; достатність власного

капіталу банківського сектору; якість активів банківського сектору; покриття кредитів банківського сектору резервами; різниця між заощадженнями та банківськими кредитами у відсотках до ВВП сектору національної економіки ("кредитна діра"); та

На нашу думку, стан захисту вкладів у банківському секторі можна охарактеризувати наступними показниками: обсяг депозитів; відношення депозитів до ВВП; відношення депозитів до кредитів; реальні процентні ставки за депозитами; відношення депозитів у національній валюті до депозитів в іноземній валюті; відношення депозитів в іноземній валюті до широкої грошової маси; ринок депозитних послуг. На ринку депозитних послуг частка довгострокових депозитів у загальному обсязі депозитів, відношення депозитів фізичних осіб до депозитів юридичних осіб, обсяг фонду гарантування вкладів фізичних осіб та обсяг фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

На нашу думку, індикаторами монетарної безпеки в банківському секторі національної економіки є обсяг депозитів в іноземній валюті, кошти, куплені на міжбанківському ринку та отримані від іноземних позичальників, обсяг випущених банками єврооблігацій, валютна позиція банків (валютні пасиви/активи) та частка активів в іноземній валюті (переважно кредитів).

Як індикатори інфляційної безпеки банківського сектору національної економіки доцільно використовувати реальні процентні ставки за депозитами і кредитами та реальну прибутковість.

Інвестиційну безпеку банківського сектору національної економіки, на нашу думку, доцільно оцінювати за показниками відношення банківських інвестицій до ВВП та відношення вітчизняного банківського сектору до ВВП, а також частки банків з іноземною реєстрацією в загальній кількості банків, що діють в країні.

На нашу думку, індикаторами боргової безпеки банківського сектору національної економіки є розмір та частка внутрішнього та зовнішнього боргу банківського сектору відносно сукупного внутрішнього та зовнішнього боргу економічних агентів країни в цілому, відношення боргу банківського сектору до

ВВП, відношення боргу банківського сектору до внутрішнього та зовнішнього боргу, умови та ціни запозичень, а також частка короткострокового боргу в загальній сумі боргу.

Оскільки банківський сектор останнім часом переживає процес консолідації, дуже важливим є визначення індикаторів фінансової безпеки банківського сектору у сфері злиття та поглинання банківських установ.

При цьому особливу увагу при оцінці реальної фінансової безпеки банківського сектору економіки України слід приділити оцінці ризик-менеджменту вітчизняних комерційних банків.

Висновки до першого розділу

За результатами аналізу наукових підходів встановлено, що поняття фінансової безпеки банківського сектору залишається дискусійним і не має єдиного загальновизнаного трактування. У науковій літературі вона розглядається як певний фінансовий стан, здатність банківської системи протистояти загрозам, сукупність заходів із захисту фінансових інтересів, а також характеристика її стійкості, стабільності та надійності. Водночас ототожнення фінансової безпеки виключно з регулюванням, наглядом або сукупністю захисних заходів звужує зміст цієї категорії та не відображає її системного характеру.

Фінансову безпеку банківського сектору національної економіки доцільно визначати як комплексну системну характеристику його функціонування та розвитку, яка відображає здатність банківського сектору забезпечувати фінансову стійкість, ліквідність, платоспроможність, прибутковість і надійність, безперервно виконувати основні банківські функції, захищати фінансові інтереси учасників ринку та своєчасно протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. На відміну від фінансової безпеки окремого банку, безпека

банківського сектору враховує взаємозв'язки між банками, державою, підприємствами, населенням та іншими учасниками фінансового ринку.

Встановлено, що рівень фінансової безпеки формується під впливом широкого спектра чинників: макроекономічної стабільності, стану державних фінансів, інфляції, процентних ставок, валютної стабільності, стану реального сектору економіки, рівня доходів населення, структури власності банків, концентрації активів, якості регулювання та нагляду, достатності капіталу, ліквідності, якості кредитного портфеля, ефективності ризик-менеджменту та довіри населення до банківської системи.

Систематизація загроз фінансовій безпеці засвідчила їх багаторівневий характер. Серед основних ризиків можна виокремити недостатню капіталізацію банків, погіршення якості активів, зростання проблемної кредитної заборгованості, дефіцит ліквідності, валютні та процентні коливання, надмірну концентрацію активів і ресурсів, залежність від зовнішнього фінансування, шахрайство, кіберзагрози та технічні збої.

Важливе місце у забезпеченні фінансової безпеки займає кредитна складова. Накопичення проблемної заборгованості може бути наслідком одночасного впливу макроекономічного спаду, скорочення виробництва, зниження реальних доходів населення, девальвації національної валюти, недостатньої ліквідності та капіталізації банків.

Забезпечення фінансової безпеки передбачає функціонування комплексу організаційних, фінансових, нормативно-правових, інституційних, інформаційних і технологічних механізмів. Вони мають бути спрямовані не лише на реагування на вже реалізовані загрози, а й на їх своєчасне виявлення, прогнозування та попередження. Важливими елементами системи є ризик-менеджмент, внутрішній контроль, моніторинг фінансового стану банків, стратегічне планування та формування механізмів оперативного реагування.

Важливу роль у цьому процесі відіграє державне регулювання. Через нормативно-правові, економічні та інституційні механізми держава формує умови функціонування банківського сектору, встановлює вимоги до капіталу,

ліквідності, резервування, управління ризиками та фінансового моніторингу. Значення мають також банківський нагляд, грошово-кредитна політика та система гарантування вкладів фізичних осіб. Їх узгоджене функціонування сприяє підтриманню довіри до банківської системи та обмеженню системних ризиків.

Дослідження методичних підходів до оцінювання фінансової безпеки показало відсутність єдиного універсального переліку індикаторів. Тому доцільним є застосування комплексної системи показників, яка охоплює капітальну, кредитну, депозитну, ліквідну, валютну, прибуткову, ринкову, операційну та технологічну складові. Такий підхід дає можливість перейти від оцінювання окремих аспектів діяльності банків до системного визначення рівня фінансової безпеки банківського сектору.

Окремої уваги потребує цифрова трансформація банківської діяльності. Розвиток дистанційного обслуговування, безготівкових платежів, цифрових продуктів та автоматизації сприяє підвищенню операційної ефективності банків і скороченню витрат. Водночас цифровізація породжує нові загрози, пов'язані з кіберзлочинністю, витоком інформації, технічними збоями, порушенням конфіденційності та залежністю банків від цифрової інфраструктури. У зв'язку з цим сучасна система ризик-менеджменту повинна враховувати не лише традиційні фінансові ризики, а й кіберризики, ризики використання штучного інтелекту та інформаційної безпеки.

Отже, фінансова безпека банківського сектору національної економіки є багаторівневою та динамічною категорією, стан якої визначається взаємодією фінансових, економічних, інституційних, правових, соціальних і технологічних чинників. Її забезпечення не може обмежуватися підтриманням окремих нормативів або реагуванням на вже реалізовані загрози.

2 Стан забезпечення фінансової безпеки банківського сектору економіки України

2.1 Дослідження ефективності функціонування банківських установ України в умовах воєнного стану

Сьогодні банки займають особливе місце в ринковій економіці через специфіку своєї діяльності та мають значний вплив на соціально–економічний розвиток країни. Входження України у глобальне конкурентне середовище посилює потребу вітчизняних банківських установ у підвищенні їх конкурентоспроможності та ефективності надання фінансових послуг. Військово–політичні чинники значно ускладнили економічну ситуацію в Україні, що призвело до поглиблення економічної кризи, збільшення дефіциту державного бюджету та зниження ділової активності організацій.

Несприятливі економічні процеси, пов'язані з військовою окупацією України, такі як проблеми з ліквідністю власних активів, збиткова діяльність та значне скорочення клієнтської бази, спричинили реформування банківських установ та суттєво вплинули на їх діяльність. У нинішніх економічних умовах важливим є досягнення високих фінансових результатів за сприятливих умов ризику, оскільки функціонування та успіх банків залежить від їхньої здатності приймати рішення, які забезпечують достатню ліквідність, прибутковість та захист від негативних наслідків банківських ризиків. У зв'язку з цим, точна та об'єктивна діагностика банківської системи є актуальною для даної теми дослідження, оскільки допоможе виявити сфери, в яких банківські установи потребують подальшого розвитку.

Банківська система України перебуває під впливом несприятливих факторів, внаслідок чого кількість банків продовжує зменшуватися. Найбільший вплив на українську банківську систему відбувся у 2017 році, коли з вітчизняного ринку пішли 14 банків, на які припадає 1,7% чистих активів банківської системи.

Зменшення кількості банків сприяло посиленню конкуренції та підвищенню стабільності в секторі.

У 2020 році банківська система України зазнала впливу пандемії COVID–19. У цьому контексті НБУ вжив низку заходів для підтримки економіки та пом'якшення негативного впливу на банківську систему. Ці заходи включали зниження процентних ставок, розширення кредитних лімітів та інші заходи для забезпечення фінансової стабільності.

У 2021 році банківська система України добре відновилася, депозити населення зросли, кредитні портфелі банків збільшилися, а фінансові результати були позитивними.

В період з 2019 р. до 2021 р. кількість банків зменшено на 4 одиниці. Кількість банків із іноземним капіталом зменшилася у 2020 році на 2 одиниці, в 2021 році показник залишився незмінним. Кількість банків зі 100% іноземним капіталом у 2019–2021 роках залишилася незмінною [24].

У червні 2022 року НБУ відніс АТ "МЕГАБАНК" до категорії неплатоспроможних через суттєві порушення в оцінці кредитних ризиків, кредитування інсайдерів та невиконання планів докапіталізації; у липні 2022 року НБУ прийняв рішення про відкликання банківських ліцензій та ліквідацію АТ "МЕГАБАНК" та АТ "БАНК СІЧ"; у лютому 2023 року в АТ "БАНК ФОРВАРД" було запроваджено режим тимчасової адміністрації. Як наслідок, у зв'язку з реалізацією стратегії зменшення капіталу банків, коронавірусною кризою та військовими діями, кількість діючих банків станом на 1 січня 2023 року становила 67. Таким чином, кількість банків, які мають банківську ліцензію, зменшується з кожним роком.

В 2022 р. банки вимушені були скоротити кожне п'яте відділення. Найбільші скорочення кількості відділень та персоналу відбулись у Харківській і Донецькій областях, у Києві та Херсонській області, тобто в регіонах, де велись бойові дії [25].

У 2021 році майже всі ключові показники діяльності банківського сектору України (Таблиця 2.1) зросли порівняно з 2020 роком. Попит на кредити

знизився через нестабільну внутрішню ситуацію, але дещо стабілізувався у 2020 році. Позитивною тенденцією стало збільшення обсягів кредитування в цей період, на що позитивно вплинуло зменшення кількості ненадійних банків та створення належних умов для належного обслуговування клієнтів.

Таблиця 2.1 – Динаміка показників стану банківської системи України в 2018–2022 рр., млн грн

Показники	Рік					Зміни за період аналізу	
	2018	2019	2020	2021	2022	+/-	Темп росту
Активи	1360764	1 493298	1 822 841	2 053 232	2353592	992828	172,96
Кредитний портфель	1118618	1 033 430	960 597	1 065 347	1036129	-82489	92,63
Зобов'язання	1205114	1 293 377	1 613 381	1 797 718	2135043	929929	177,17
Капітал	155650	199 921	209 460	255 514	218549	62899	140,41

У 2019–2021 роках банківська система також нарощувала свою капітальну базу. Так, темпи зростання капітальної бази банків становили 4,77% у 2020 році та 22,06% у 2021 році. Це пов'язано з посиленням вимог НБУ до адекватності капіталу, які спрямовані на підвищення стійкості банків до потенційних криз, захист банківського сектору від нарощування системних ризиків та підтримання фінансової стабільності.

Депозитний портфель банків, який переважно складається з депозитів фізичних осіб, протягом 2019–2021 років демонстрував значну тенденцію до зростання, водночас частка депозитів юридичних осіб також збільшилася; станом на 1 січня 2022 року кошти юридичних осіб становили 40% у структурі зобов'язань, а кошти фізичних осіб – 42,3%, з яких 21,4% – строкові депозити. З них 21,4% – строкові депозити. Важливо зазначити, що рушійною силою цього зростання були строкові вклади в іноземній валюті, номіновані в доларах США. На той час можливість зменшення цих депозитів через конфлікти була вкрай небажаною і великою проблемою.

У 2020–2021 роках український банківський сектор нарощував активи за

рахунок кредитування та операцій з державними облігаціями. Річні темпи зростання гривневих кредитів бізнесу були найвищими за останні десять років. Іпотечне кредитування зростало майже вдвічі швидше, ніж споживче.

За результатами роботи у першому півріччі 2022 року банківські компанії почали адаптуватися до роботи в умовах воєнного стану. Як наслідок, активи українських банків у другому кварталі 2022 року зросли на 3,3%. Це зростання відбулося за рахунок коштів на інших банківських рахунках та оборотних депозитів в НБУ. Залишки за кредитами банків почали зменшуватися, а непрацюючі кредити зростали: Станом на 1 червня 2022 року банківські установи поступово почали визнавати кредити непрацюючими через погіршення якості кредитних активів, спричинене ворожими діями.

Станом на 1 січня 2023 року активи становили 2 032 019 млн грн, що на 2 213 млн грн (1,033%) менше, ніж роком раніше. Через скорочення пропозиції кредитів для клієнтів місцеві банки збільшили свої інвестиції в депозитні сертифікати НБУ та інші банківські рахунки.

Незважаючи на серйозні проблеми у кредитуванні та збільшення кількості непрацюючих кредитів, кредитний портфель банків збільшився на 276,36 млн. грн. (2,56%). Це пов'язано з тим, що в 2022 р. державні банки продовжували кредитування окремих програм та проєктів. Обсяг чистого роздрібного гривневого кредитного портфеля скоротився за 2022 р. на 32,7%, питома вага непрацюючих кредитів зросла до 38,1%, в основному за рахунок кредитів фізичним особам [26]. У більшості банків чисті кредитні портфелі скоротилися внаслідок падіння попиту, збільшення втрат від кредитних ризиків та зростання коефіцієнтів непрацюючих кредитів. Банки прискорили своє сприйняття кредитних втрат внаслідок війни.

Кількість клієнтських рахунків зросла, незважаючи на воєнний стан. Цьому сприяло зростання депозитних ставок, оскільки НБУ підвищив облікову ставку до 25%. Це призвело до прискорення зростання гривневих строкових депозитів. Обсяг депозитів фізичних осіб у власній валюті збільшився на 31,2%.

Рішення НБУ дозволити клієнтам купувати та депонувати іноземну валюту

через Інтернет також сприяло підвищенню ліквідності банківських установ та призвело до збільшення обсягу строкових депозитів фізичних осіб в іноземній валюті. Таким чином, збільшення обсягів строкових депозитів, коштів на інших банківських рахунках, депозитів фізичних та юридичних осіб і, зрештою, депозитних портфелів свідчить про те, що заходи, вжиті НБУ, були ефективними для адаптації банківської діяльності до умов воєнного стану та стабілізації банківської системи.

Незважаючи на відновлення роботи відділень банків на звільнених територіях, зниження попиту на банківські послуги та поява кредитних ризиків мали значний негативний вплив на результати діяльності (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 – Доходи і витрати банків України за 2018–2022 рр. млн грн

Показник	Рік					Зміни за період аналізу	
	2018	2019	2020	2021	2022	+/-	Темп росту
Доходи	204554	243 102	250 171	273 863	357 388	152 834	174,72
процентні доходи	140803	152 954	147 743	168 746	216 992	76 189	154,11
комісійні доходи	50969	62 057	70 640	93 162	85 568	34 599	167,88
Витрати	182215	184 746	210 445	196 488	332 673	150 458	182,57
процентні витрати	67760	74 062	62 895	51 097	65 361	-2 399	96,46
комісійні витрати	13159	18 096	24 132	35 186	35 421	22 262	269,18
інші операційні витрати	16800	11 790	16 405	18 244	17 937	1 137	106,77
загальні адміністративні витрати	53670	62 936	69 437	78 293	82 281	28 611	153,31
інші витрати	2011	2 379	2 728	3 855	5 529	3 518	274,94
Чистий прибуток (збиток)	22339	58 356	39 727	77 376	21921	-418	98,13

Порівнюючи довоєнний період функціонування банків, можна визначити, що в 2021 р. в Україні платоспроможні банки отримали 77376 млн грн чистого прибутку, що майже вдвічі більше, ніж у 2020 р. (39727 млн грн), та на 33% більше, ніж у 2019 р. (58 356 млн грн) [26].

Станом на 1 січня 2022 року 66 з 71 банку є прибутковими з чистим прибутком 77,9 млрд грн. Прибутки в банківському секторі є концентрованими: на п'ять найприбутковіших банків припадає 67% загального прибутку.

Рентабельність капіталу банківського сектору України зросла з 29,19% до 30,32% у 2019–2021 роках. Рентабельність активів становила 3,91% у 2019 році, 2,08% у 2020 році та 3,77% у 2021 році. Це означає, що місцева банківська система ефективно функціонувала до 2022 року і сприяла стабілізації місцевої економіки.

Однак у першому півріччі 2022 року через війну місцеві банки отримали від'ємний результат у розмірі 4,6 млрд грн; у другому кварталі 2022 року чистий збиток банківського сектору становив близько 4,5 млрд грн; станом на 1 липня 2022 року 47 з 68 платоспроможних банків були прибутковими та отримали чистий прибуток у розмірі 10 млрд грн. З іншого боку, 21 банк залишився в мінусі та зафіксував збиток у розмірі 14,6 млрд грн [28].

Таким чином, банківська система зазнала збитків у першому півріччі 2022 року. Ключовими факторами, що вплинули на фінансові результати, були високі резерви під очікувані кредитні збитки та слабкий попит на кредити. Окремі місцеві банки залишалися збитковими попри високі прибутки від операцій з іноземною валютою, які значною мірою підтримували зростання операційного доходу.

Попит на банківські продукти різко впав, незважаючи на поступове відновлення порівняно з першими днями військової окупації, що обмежило комісійні доходи банків. Чистий операційний прибуток у 3 кварталі 2023 року був на 78% вищим, ніж за аналогічний період попереднього року.

У підсумку 2022 року, з 67 платоспроможних банків 46 установ були прибутковими. Скорочення розміру чистого прибутку в цілому в банківському секторі склало 52660 млн грн або 68,05% [29].

Позитивний фінансовий результат було отримано завдяки збереженню високої операційної ефективності. В структурі доходів банків зростали процентні доходи (на 28,59%) та результат від переоцінки та від операцій купівлі–продажу (більше ніж в 5 разів). Серед витрат найбільший темп зростання мали відрахування в резерви, в 2022 р. порівняно з 2021 р. вони зросли на 3345,73% або в 34,46 разів.

На дохідність портфеля банківських активів здійснило суттєвий негативний вплив скорочення обсягів кредитування (крім державних банків під окремі проекти), проте це частково компенсувалось результатами торгівлі іноземною валютою та переоцінкою цінних паперів [30]. Зокрема позитивною переоцінкою індексованих на курс долара ОВДП внаслідок коригування курсу гривні.

В результаті рентабельність капіталу банківського сектору в 2022 р. склала 10,91%, що на 68,89% менше рівня попереднього року (таблиця 2.3). Незважаючи на стрімке падіння рівня рентабельності, вітчизняна банківська система показала стійкість щодо викликів, вона з найменшими втратами пройшла загрозливий період та пристосувалась до нових умов роботи.

Таблиця 2.3 – Аналіз рентабельності активів та капіталу банків України в 2018–2022 рр.

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
Рентабельність активів (ROA)	1,65	4,26	2,44	4,09	1,18
темп росту до попереднього року	–	258,18	57,28	167,62	28,85
Рентабельність капіталу (ROE)	10,73	33,45	19,22	35,08	10,91
темп росту до попереднього року	–	311,74	57,46	182,52	31,10

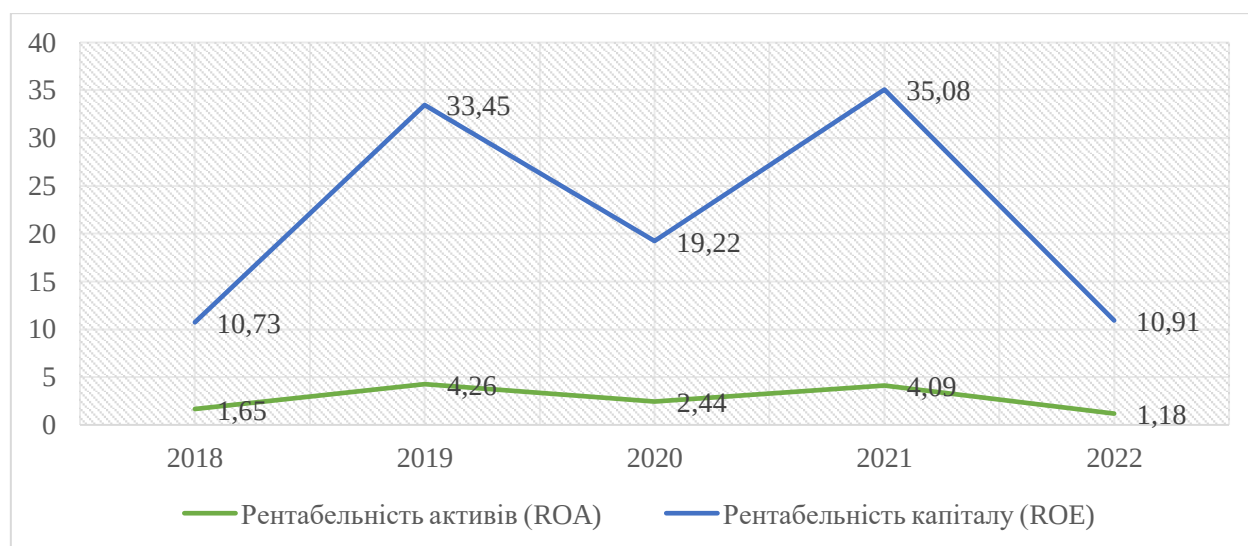

Рисунок 2.1–Динаміка рентабельності активів та капіталу банків України в 2018–2022 рр.

Затягування війни загострює більшість банківських ризиків. Це, насамперед, процентні, ринкові, кредитні та операційні ризики. Більшість

банківських установ під час війни були вимушені переорієнтували власні бізнес–моделі на отримання доходів з урахуванням виваженого підходу до управління ризиками (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4– Загрози банківської системи України

Загроза	Сутність загрози
Збільшення кредитного ризику	Незважаючи на зусилля самих банків, воєнний стан може призвести до подальшого скорочення кредитного портфеля, особливо за рахунок коштів юридичних осіб, через низьку ділову активність. Кредитний портфель фізичних осіб може скоротитися ще більше, як у національній, так і в іноземній валюті. Як наслідок, банки будуть змушені підвищувати відсоткові ставки, щоб компенсувати втрати, оскільки нові кредити більше не зможуть покривати виплати за старими кредитами. Руйнування активів та застави позичальників, зменшення доходів та погіршення платоспроможності ще більше знижують їхню спроможність погашати кредити. Збільшення резервів на покриття збитків за кредитами, погіршення якості кредитного портфеля та зростання кількості проблемних кредитів збільшують потенційні збитки за кредитним портфелем і навіть ризик втрати капіталу.
Підвищення вимог до ліквідності	Військові дії можуть призвести до підвищення вимог до ліквідності, особливо для менших банків: НБУ вже підвищив резервні вимоги за поточними депозитами та депозитами на вимогу, що може вплинути на розмір депозитного портфеля. Крім того, великі резерви за кредитами та під ризики також зменшать ліквідність. Банківським установам слід розробити виважений підхід до управління ліквідністю та адаптувати процентну політику для заохочення депозитів від клієнтів банків.
Зростання валютного ризику	Умови воєнного стану можуть суттєво підвищити ризики операцій з іноземною валютою. Банки та їхні клієнти можуть наражатися на значні коливання курсу національної валюти. З метою захисту міжнародних резервів України, які є важливими для потреб оборони країни та стабільного функціонування її економічної та фінансової системи, НБУ запровадив низку нормативних актів та заходів валютного контролю, які також впливають на попит на іноземну валюту. У цьому контексті банківські установи зобов'язані здійснювати моніторинг валютних операцій та проводити валютний контроль на постійній основі.
Збільшення витрат на забезпечення безпеки та функціонування банку в умовах воєнного стану	Військові дії можуть призвести до збільшення витрат банків на безпеку. Банкам, можливо, доведеться інвестувати більше коштів у захист своїх об'єктів, співробітників та інформаційних систем. Витрати на забезпечення безперебійної роботи відділень також можуть зрости внаслідок атак на енергетичну інфраструктуру. Крім того, потенційні втрати можуть включати подальше скорочення робочого часу персоналу та неможливість обслуговувати клієнтів під час серії повітряних ударів.

Найсуттєвішим залишатиметься кредитний ризик. Триває процес регулярного аудиту якості кредитного портфеля та визнання додаткових кредитних ризиків. За даними НБУ вплив проблем з постачанням електроенергії на втрати кредитів від поточної кризи становить 30% [29]. Це також негативно відображається й на економічній активності клієнтів банків, впливає на операційні грошові потоки бізнесу та доходи населення.

Таким чином, загальне зниження ділової активності та обмежений попит на банківські послуги, в тому числі на кредити, продовжуватиме негативно впливати на прибутковість банків. Поступовий вплив економічної кризи на місцеву економіку, і зокрема на діяльність клієнтів банків, може з часом відобразитися на обсягах банківських послуг та зменшенні кількості учасників банківського сектору.

У відповідь на військову окупацію та збільшення внутрішніх і зовнішніх ризиків для банківського сектору, НБУ розробив пакет заходів з підтримки банківського сектору. Він включав проект запровадження мораторію на скорочення мережі відділень державних банків у воєнний час, проект "Power Banking" для забезпечення безперебійного надання фінансових послуг, розробку національної програми підтримки кредитування, розробку та впровадження заходів для підтримки ліквідності банківської системи, регуляторні заходи та реалізацію проекту з протидії кібершахрайству.

Однак, незважаючи на значну підтримку з боку НБУ, місцева банківська система залишається вразливою до загроз, які можуть серйозно вплинути на ефективність банківської діяльності в умовах воєнного стану.

Таким чином, дослідження ефективності діяльності банківських установ України в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, який враховує сукупність факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Врахування можливих ризиків та своєчасне реагування на потенційні загрози допоможе сформувати подальші напрями, спрямовані на захист капіталу банків від втрат та пошук джерел доходу для банківського бізнесу.

Таким чином, українська банківська система є стійкою та прибутковою, швидко адаптується до роботи в умовах затяжної війни. Цього вдалося досягти

завдяки реформам, проведеним у попередні роки, реструктуризації банківської бізнес–моделі та своєчасним заходам, вжитим НБУ. Подальше функціонування українського банківського сектору залежить від довгострокової стійкості фінансової системи, збереження довіри клієнтів та підтримки операційної ефективності і прибутковості.

2.2 Аналіз рівня фінансової безпеки безпеки банківської системи України

Кризові явища в економіці України та військовий конфлікт з Російською Федерацією мають негативний вплив на вітчизняну банківську систему, що супроводжується відтоком вкладів населення, зростанням простроченої заборгованості, девальваційними та інфляційними тенденціями, банкрутством контрагентів банків і самих банків. Погіршення внаслідок цього економічної безпеки країни призводить до суттєвого підриву фінансової безпеки як окремих комерційних банків, так і всієї банківської системи, що вимагає пошуку новітніх напрямів управління фінансовою стійкістю та фінансовою безпекою банківської системи загалом.

Оцінювання рівня безпеки банківської системи України та його аналіз проведено за період від 2018 року до 2022 року за допомогою індикаторів згідно методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (таблиця 2.5).

Збільшення співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті до 90% сприяє підвищенню рівня безпеки банківської системи, тоді як зростання значення цього показника понад 110% свідчитиме про ризик підвищення рівня загрози для банківської діяльності. Протягом усього досліджуваного періоду динаміка цього показника була низхідною і мала дестабілізуючий вплив на рівень безпеки банківської системи лише у 2018 році, а з 2019 року його значення перебуває в оптимальному діапазоні.

Таблиця 2.5 – Індикатори фінансової безпеки банківського сектору 2018–2022 рр

Показник	Порогове значення	2018	2019	2020	2021	2022	темп росту за період аналізу	абс відх за період аналізу
співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	100	117	83,5	68,4	61,9	44,6	101,09	–72,4
частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, %	50	53,1	46,36	41	30	33,63	63,33	–19,47
частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	50	41,45	37,02	37,41	36,37	35,12	84,73	–6,33
співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	90	98,2	94,35	89,13	89,36	88,8	90,43	–9,4
співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3	3,9	1,8	2,15	2,78	2,6	66,67	–1,3
частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	50	64,08	61,45	61	55,41	59,85	93,4	–4,23
рентабельність активів, %	1–1,15	1,69	4,25	2,44	4,09	1,18	69,82	–0,51

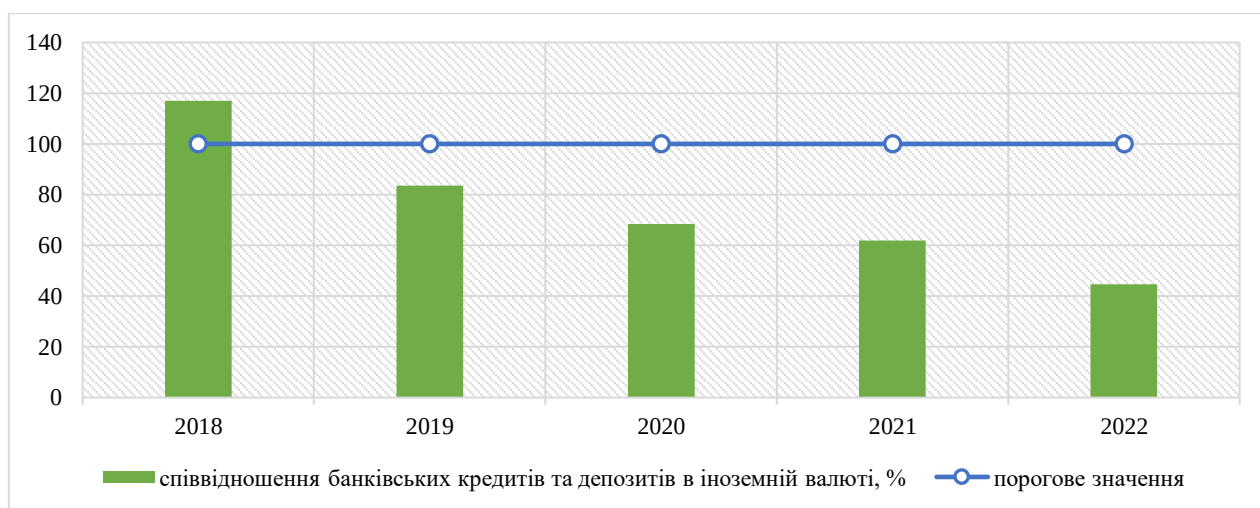

Рисунок 2.2– Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті в банках України в 2018–2022 рр.

Тому наші розрахунки показують, що наразі доцільно вжити заходів для подальшого збільшення співвідношення банківських кредитів до депозитів в іноземній валюті. Показник стрімко падає з 2019 року, досягнувши 44,6% у грудні 2022 року.

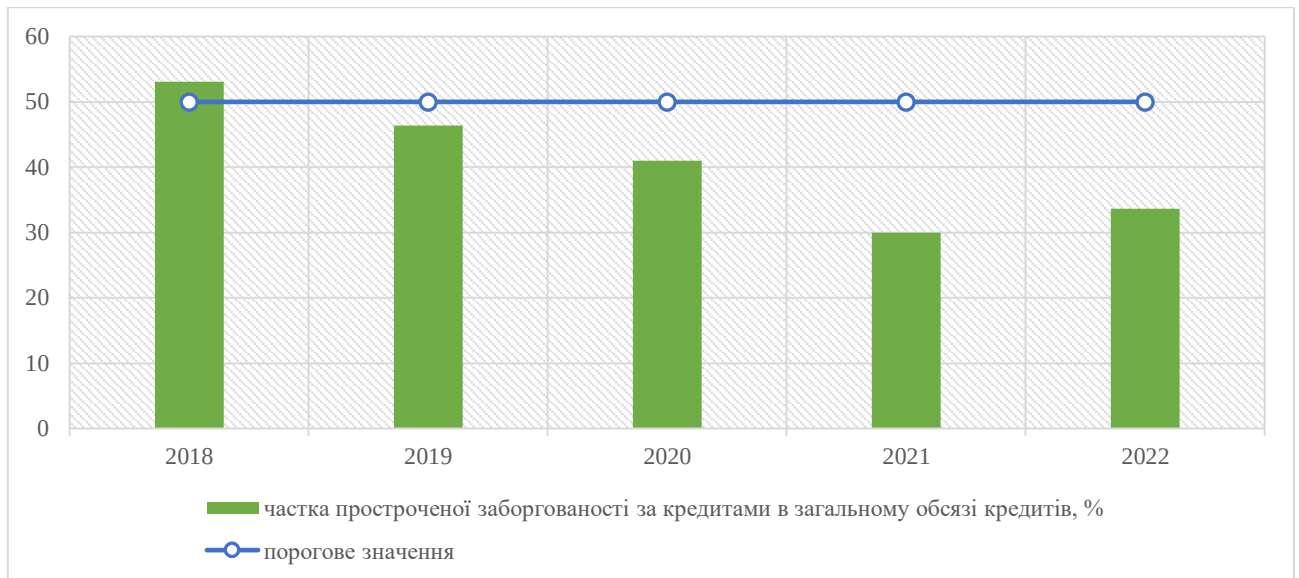

Рисунок 2.3– Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів в банках України в 2018–2022 рр.

У 2018 році співвідношення простроченої заборгованості до загального обсягу кредитів було на високому рівні 52,85%, тоді як у 2019 році цей показник дещо знизився до 48,36%. На нашу думку, це пов'язано зі значним погіршенням якості кредитного портфеля та збільшенням непрацюючих кредитів, що змусило банки збільшити частку відрахувань до страхових резервів і таким чином не сприяло посиленню кредитування бізнесу. Тим не менш, тенденція до зниження свідчить про наявність позитивних стимулів навіть у період воєнного стану. У довгостроковій перспективі коефіцієнт непрацюючих кредитів знизився більш ніж на 36% у 2022 році порівняно з 2018 роком.

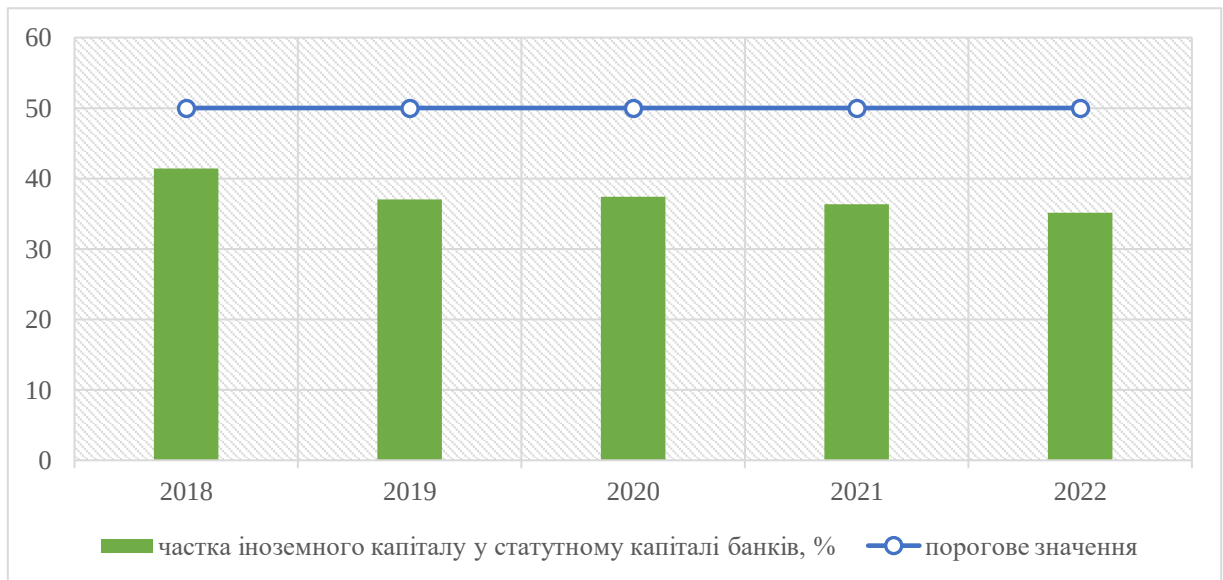

Рисунок 2.4 – Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків України в 2018–2022 рр.

Проведені розрахунки доводять, упродовж 2018–2022 рр. частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків знаходилась в задовільному значенні, що свідчить про невисокий ступінь залежності вітчизняних банків від іноземного капіталу.

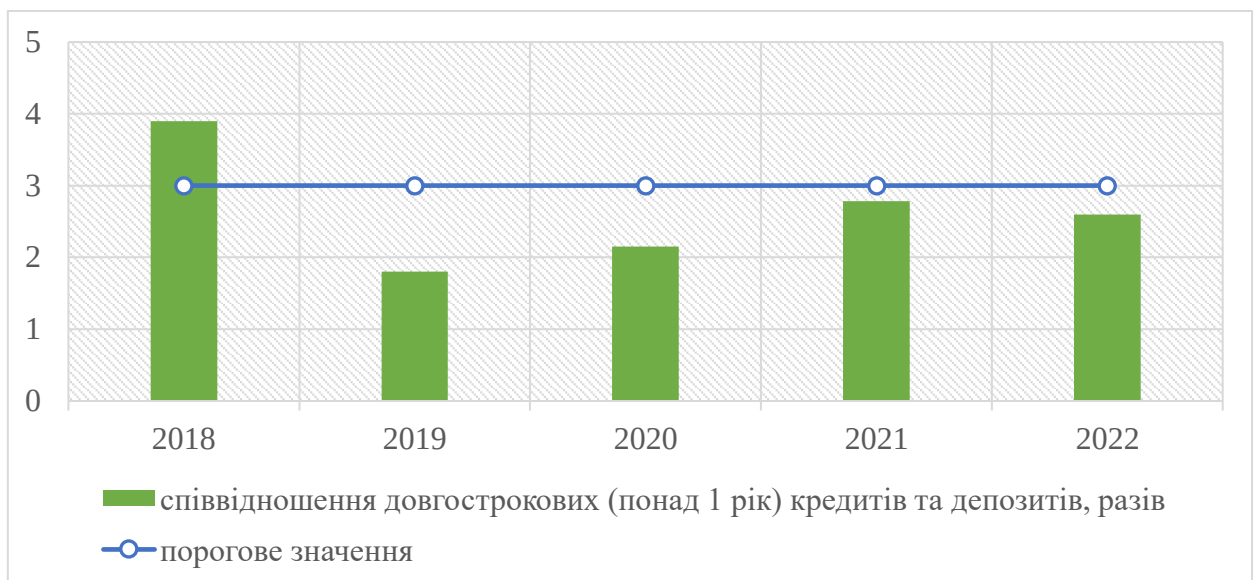

Рисунок 2.5 – Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів в банках України в 2018–2022 рр.

Індикатор «співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та

депозитів» має оптимальне значення 1,0, задовільне – 1,2, незадовільне – 1,8, небезпечне 2,2, критичне 3. За проведеними розрахунками значення даного показника протягом 2018 року було вищим за критичне. З 2019 по 2022 рр даний індикатор був в межах від незадовільного до небезпечного рівнів.

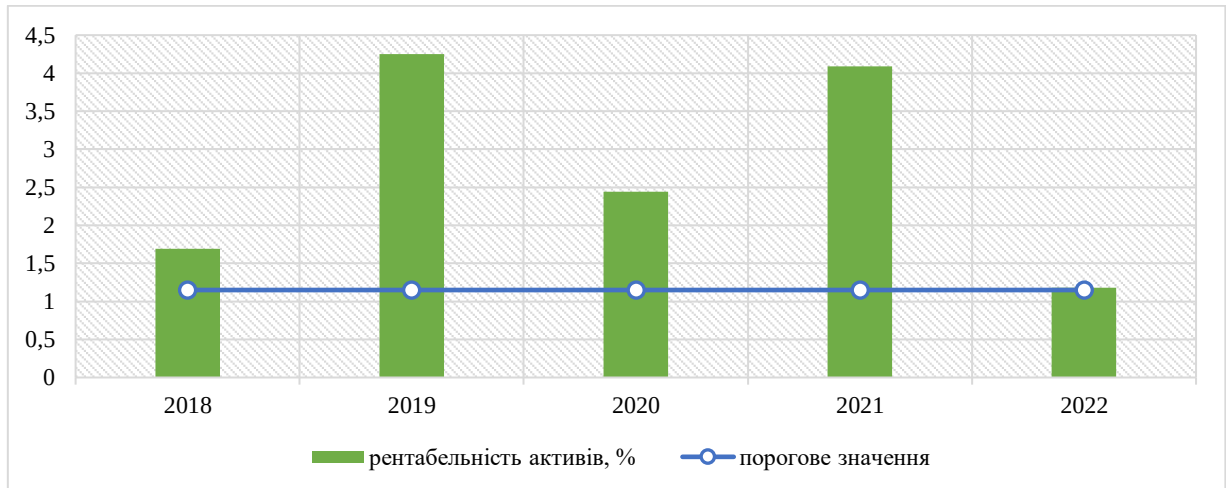

Рисунок 2.6 – Рентабельності активів в банках України в 2018–2022 рр.

Важливим індикатором в банківській безпеці, є показник рентабельності активів. Його оптимальне значення має знаходитися в межах від 1,0% до 1,5%. Значення показника рентабельності активів упродовж 2018– 2022 рр. є нестабільним, але таким що перевищувало порогове значення. У 2019 та 2021 роках рентабельність активів перетнула позначку у 4%. Загрозливим є стрімке падіння показників у 2020 та 2022 роках.

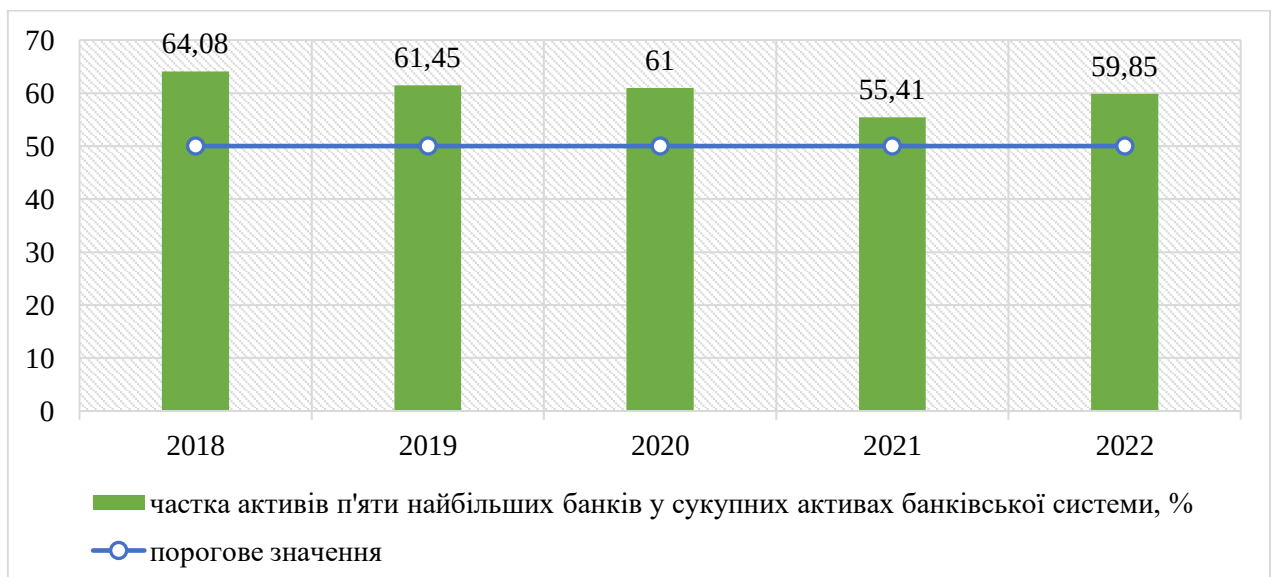

Рисунок 2.7 – Частка активів п'яти найбільших банків України в 2018–2022 рр.

Частка активів п'яти найбільших банків (Додаток Є) у сукупних активах банківської системи за весь період аналізу значно перевищувала порогове значення. Так, станом на кінець 2022 року становила 59,85%, що перевищує норму на 9,85%.

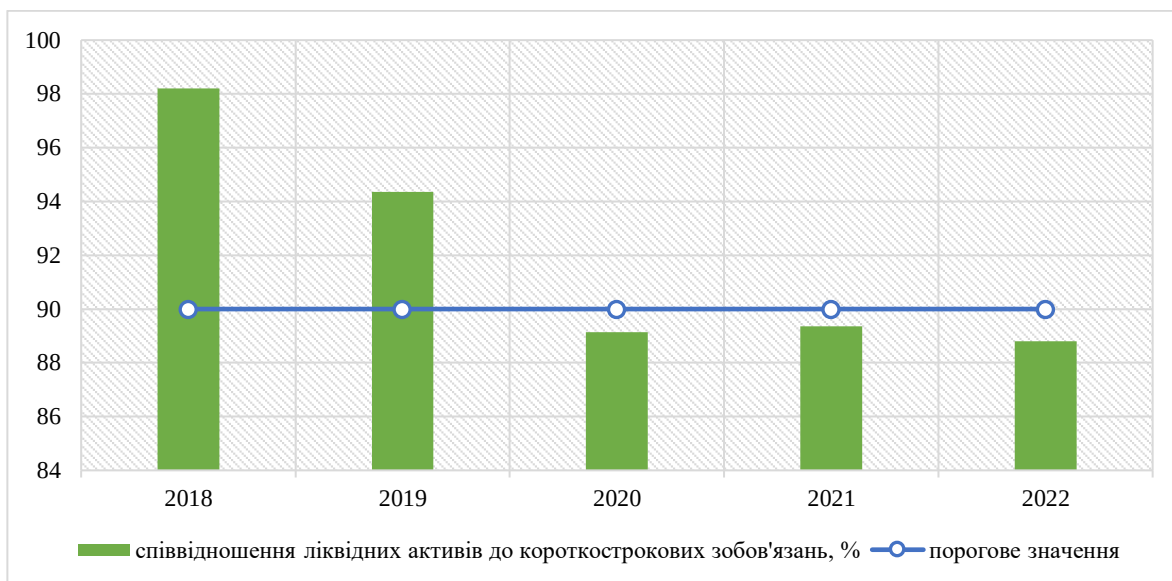

Рисунок 2.7 – Показник співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань банків України в 2018–2022 рр.

Проведені розрахунки показали, що показник співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань упродовж 2020–2022 рр. наближався до оптимального значення. У 2018–2019 рр зазначений показник значно перевищував оптимальне значення, що свідчить про неефективне використання ресурсів банків.

На основі даних таблиці 2.6 проведемо розрахунок інтегрального індикатора банківської безпеки за 2018–2022 роки.

Динаміка інтегрального індикатора, наведена на рисунку 2.8, свідчить про його мінливість протягом усього аналізованого періоду. Слід зазначити, що найвищого значення індикатор досяг у 2021 році, а найнижчого – у 2018 році.

Таблиця 2.6 – Розрахунок відхилення показників економічної безпеки банківської системи України від їхні порогових значень

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	0,83	0,835	0,684	0,619	0,446
частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, %	0,062	0,0728	0,18	0,4	0,3274
частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	0,829	0,7404	0,7482	0,7274	0,7024
співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	0,9165	0,9539	1,0098	1,0072	1,0135
співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	0,25641	0,192308	0,271493	1,048951	0,576923
частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	0,394571	0,485201	0,505051	1,026905	0,564016
рентабельність активів, %	0,489855	1,231884	0,707246	1,185507	0,342029
інтегральний показник фінансової безпеки банківської системи	0,629722	0,751915	0,684292	1,002488	0,662047

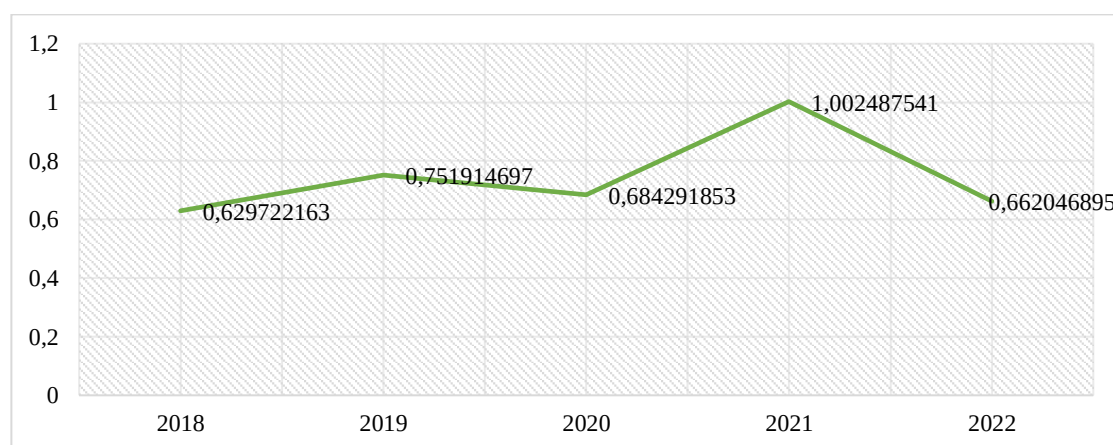

Рисунок 2.8 – Інтегральний індикатор банківської безпеки

Виявлення потенційних загроз ефективному функціонуванню та розвитку банківської системи може дозволити завчасно реагувати на можливі негативні чинники шляхом постійного моніторингу банківської системи.

2.3 Прогнозування індикаторів фінансової безпеки банків

На основі вивчення динаміки зміни даних у попередніх періодах, використовуючи рівняння тренду, можна зробити висновки про значення прогнозованих показників у майбутніх періодах. Цей метод використовується у випадку тривалої тенденції зміни економічних показників в економічному прогнозуванні, а значення прогнозних показників розвитку підприємства виражаються різними рівняннями трендів (лінійними, експонентними, логарифмічними, степеневими, поліноміальними та ін.), що найкращим чином апроксимують фактичні дані. Критерієм апроксимації може бути мінімум середньоквадратичної помилки, мінімум залишкової дисперсії, максимум коефіцієнту детермінації тощо.

Підґрунтям для методів трендів є статистичне спостереження динаміки визначеного показника, визначення тенденції його розвитку і продовження цієї тенденції для майбутніх періодів. По фактичному динамічному ряді тип тренда встановлюють на основі графічного зображення, через осереднення показників динаміки, враховуючи статистичну перевірку гіпотези про сталість параметра тренда. Тому більша кількість побудованих трендів дає змогу вибрати той тренд, рівняння якого описує найкращий результат обсягу випуску продукції виробником [39].

Сутність прогнозних трендових моделей полягає у тому, що тенденція певного індикатора фінансової безпеки банківської системи, виражена у

динамічному ряді певного показника, відображається математичною функцією від часу.

Прогнозування потребує побудови моделі, яка описує поведінку випадкових відхилень. Оцінка моделі передбачає аналіз залишкової компоненти динамічного ряду, яка визначається як різниця між фактичними та розрахунковими даними і повинна характеризуватися постійністю дисперсії. Модель придатна для прогнозу у випадку відсутності взаємної кореляції і незмінності дисперсії помилок незалежно від номеру спостережень.

Прогноз на основі трендових моделей містить два елемента: точковий і інтервальний прогнози. Точковий прогноз — це прогноз, яким називається єдине значення показника, який прогнозується. Точне співпадіння фактичних даних в майбутньому і прогнозних точкових оцінок малоімовірно, тому прогнозні значення показників, що характеризують майбутній розвиток процесів представляються не у вигляді конкретного числа, а як сукупність можливих значень з певним рівнем ймовірності (інтервальний прогноз).

Інтервальний прогноз на базі трендових моделей здійснюється шляхом розрахунку довірчого інтервалу в якому з певною ймовірністю (95%) можна очікувати появу фактичних даних економічного показника, який прогнозується. Середньоквадратична помилка для динамічного ряду є основним статистичним параметром і є відхиленням реальних значень від трендових [39].

Для адекватних моделей потрібно оцінювати їх точність, що характеризується величиною відхилення фактичних даних від розрахункових даних економічного показника, який моделюється і при цьому в якості статистичних характеристик точності застосовують середньоквадратичне відхилення, помилка, коефіцієнт розбіжності та коефіцієнт детермінації.

Обґрунтованість вибору правильної формули в конкретному випадку визначається розрахованим коефіцієнтом апроксимації R^2 . Тому, чим вище його значення, тим вища точність обраного рівняння і майбутніх показників. Чим ближче значення цього коефіцієнта до 1, тим точніше модель може показати тенденції розвитку.

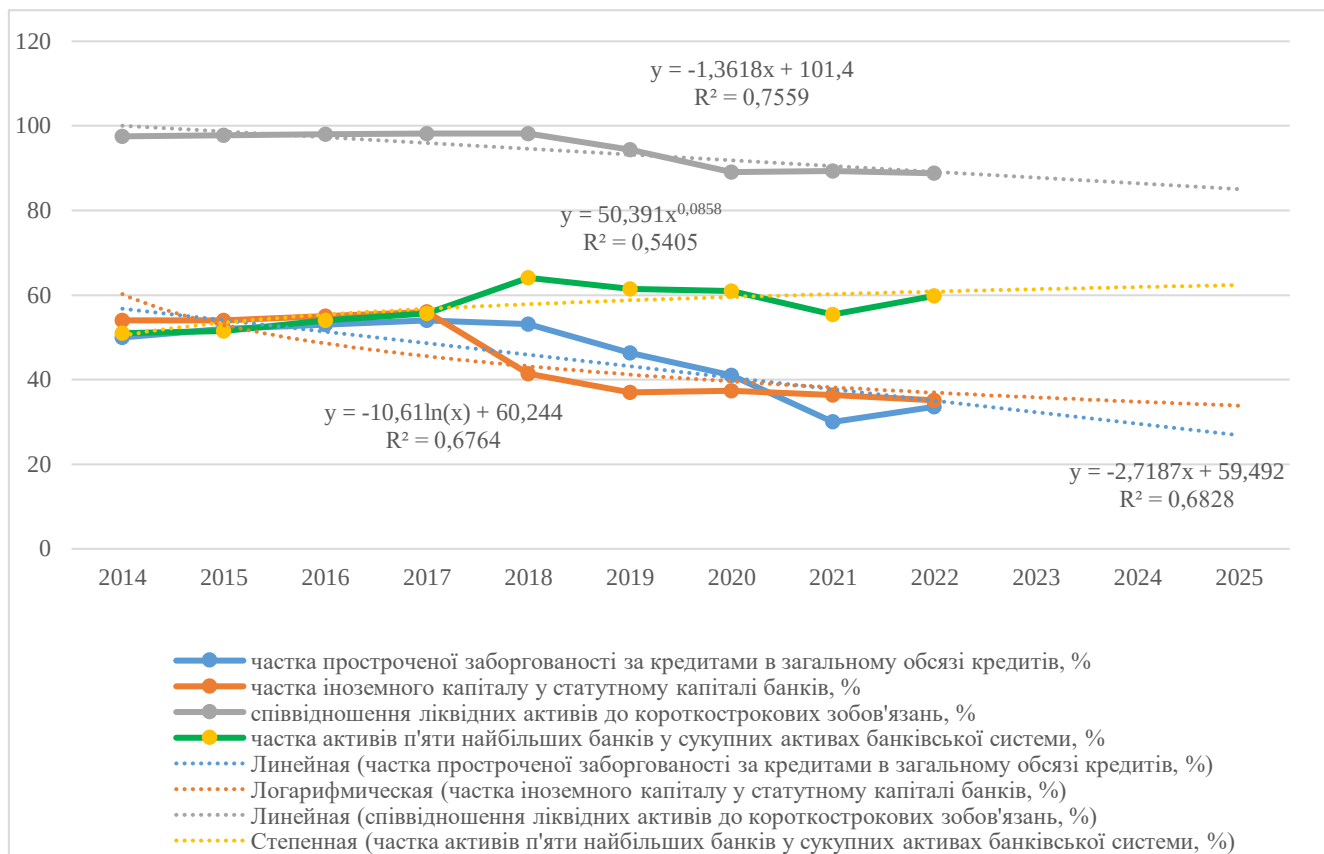

Рисунок 2.9 – Прогнозування змін основних індикаторів фінансової безпеки банківської системи за допомогою рядів динаміки

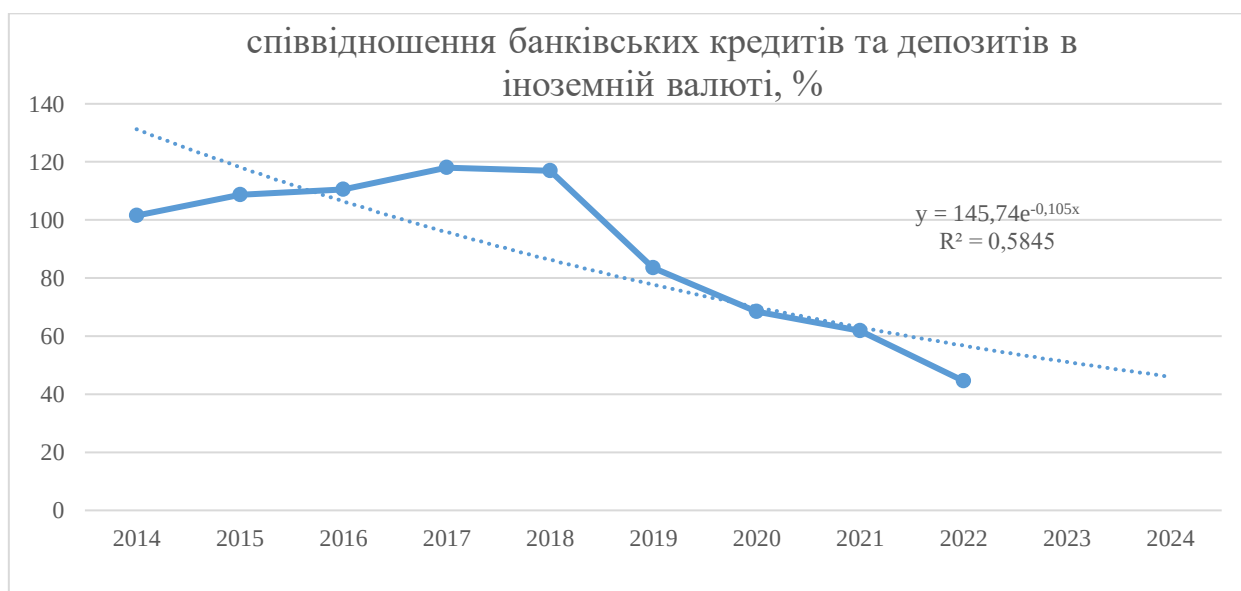

Рисунок 2.10 – Прогнозування змін співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті за допомогою рядів динаміки

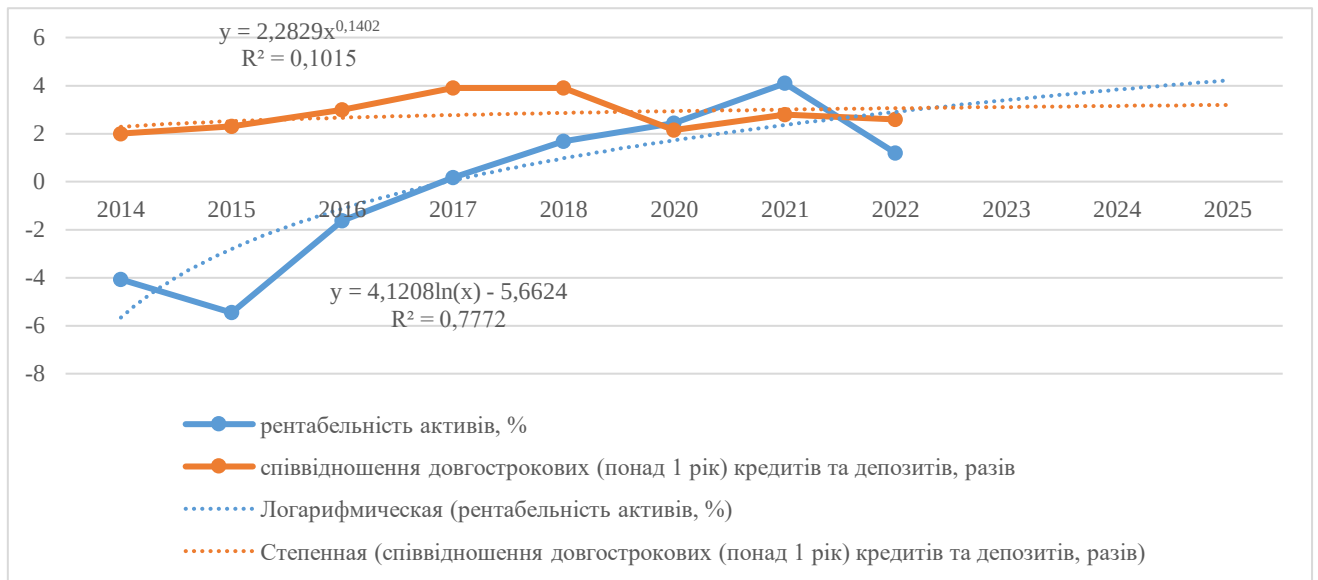

Рисунок 2.11 – Прогнозування змін основних індикаторів фінансової безпеки банківської системи за допомогою рядів динаміки

Результати дослідження оформимо в таблиці 2.7.

Таблица 2.7– Вирівнювання значення індикаторів фінансової безпеки банків України за аналітичними функціями

частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, %	$y = -2,7187x + 59,492$	$R^2 = 0,6828$
частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	$y = -10,61\ln(x) + 60,244$	$R^2 = 0,6764$
співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	$y = -1,3618x + 101,4$	$R^2 = 0,7559$
частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	$y = 50,391x^{0,0858}$	$R^2 = 0,5709$
рентабельність активів, %	$y = 4,1208\ln(x) - 5,6624$	$R^2 = 0,7772$
співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	$y = 2,2829x^{0,1402}$	$R^2 = 0,4867$
співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	$y = 145,74e^{-0,105x}$	$R^2 = 0,7064$

Отримавши результати проведеного аналізу, виконаємо обчислення

індикаторів фінансової безпеки банків з прогнозованими показниками на майбутні 3 роки (2023–2025 рр). За основу беремо вже раніше обраховані показники фінансової безпеки банків (з використанням MS Excel), що допоможе проаналізувати майбутні ризики фінансової безпеки банків, та вплив наявних негативних чинників на індикатори оцінки фінансової безпеки банків (таблиця 2.8).

Таблиця 2.8 Прогнозні показники фінансової безпеки банків на 2023–2024 роки

Показник	Рівняння	2023	2024
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, %	$y = -2,7187x + 59,492$	29,5863	32,305
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	$y = -10,61\ln(x) + 60,244$	35,81127	34,79993
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	$y = -1,3618x + 101,4$	86,4202	87,782
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	$y = 50,391x^{0,0858}$	61,39782	61,90197
Рентабельність активів, %	$y = 4,1208\ln(x) - 5,6624$	3,826093	4,218847
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	$y = 2,2829x^{0,1402}$	3,152731	3,195142
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	$y = 145,74e^{-0,105x}$	50,99996	45,91652

Розрахувавши прогнозні значення індикаторів фінансової безпеки банків, НБУ дійшов висновку, що частка простроченої заборгованості за кредитами, що є позитивною тенденцією, особливо в періоди війни та економічної

нестабільності, в майбутньому зменшуватиметься, а таке збільшення свідчить про покращення стану кредитних портфелів українських банків.

Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків у 2023–2024 роках не зростатиме.

Очікується, що співвідношення довгострокових кредитів до депозитів також збільшиться і перевищить критичний рівень. Таке зростання матиме негативний вплив, оскільки виникне ризик неповернення депозитів у разі неспроможності позичальників погашати кредити.

Відношення поточних активів до поточних зобов'язань також зросте, що є сприятливим для фінансової безпеки банків, оскільки вказує на те, що вони мають достатньо активів для виконання своїх майбутніх зобов'язань.

Частка п'яти найбільших банків у загальних активах банківської системи має незначну тенденцію до зростання, що свідчить про те, що банківський сектор стає все більш домінуючим.

Очікується, що рентабельність активів зросте, що є позитивним сигналом.

За прогнозами індикатора, співвідношення банківських кредитів до депозитів в іноземній валюті має тенденцію до зниження у період 2023–2024 років, що свідчить про зменшення обсягів залучення кредитів та депозитів в іноземній валюті.

Висновки до другого розділу

Несприятливі економічні процеси, такі як проблеми з ліквідністю власних активів, збиткова діяльність та суттєве скорочення клієнтської бази, у зв'язку з військовою окупацією України, спонукають банківські установи до реформування та мають значний вплив на їх фінансові результати. У сучасних економічних умовах важливо досягти високих фінансових результатів за сприятливих умов ризику, оскільки успіх функціонування та управління банком

залежить від його здатності приймати рішення, які забезпечують достатню ліквідність, прибутковість та захист від негативних наслідків банківських ризиків. У зв'язку з цим точна та об'єктивна діагностика банківської системи дозволить визначити напрямки подальшого розвитку банківських установ.

За результатами першого півріччя 2022 року банківські установи почали адаптуватися до роботи в умовах воєнного стану. Як наслідок, активи українських банків у 2 кварталі 2022 року зросли на 3,3%. Це зростання відбулося за рахунок коштів на інших банківських рахунках та оборотних депозитів в НБУ. Залишки за кредитами банків почали зменшуватися, а непрацюючі кредити зростали: Станом на 1 червня 2022 року банківські установи поступово почали визнавати кредити непрацюючими через погіршення якості кредитних активів внаслідок недружніх дій.

Станом на 1 січня 2023 року активи зменшилися на 211 233 млн грн (1,033%) порівняно з аналогічним періодом минулого року до 232 012 млн грн. Через скорочення пропозиції кредитів для клієнтів місцеві банки збільшили свої інвестиції в депозитні сертифікати НБУ та інші банківські рахунки.

Незважаючи на серйозні проблеми у кредитуванні та збільшення кількості непрацюючих кредитів, кредитний портфель місцевих банків збільшився на 276,36 млн грн (2,56%).

Незважаючи на воєнний стан, збільшилася кількість рахунків клієнтів. Цьому сприяло підвищення відсоткових ставок за депозитами внаслідок підвищення НБУ облікової ставки до 25%. Це призвело до прискорення темпів зростання гривневих строкових депозитів. Обсяг депозитів фізичних осіб у власній валюті збільшився на 31,2%.

Попри відновлення роботи відділень банків на звільнених територіях, зниження попиту на банківські послуги та поява кредитних ризиків мали суттєвий негативний вплив на результати діяльності.

У першому півріччі 2022 року місцеві банки зафіксували від'ємний фінансовий результат у розмірі 4,6 млрд грн через війну, у другому кварталі 2022 року чистий збиток у банківському секторі становив близько 4,5 млрд грн.

Основними факторами, що вплинули на фінансовий результат, стали збільшення відрахувань до резервів під очікувані кредитні збитки та слабкий попит на кредити. Деякі місцеві банки все ще залишаються збитковими, незважаючи на високі прибутки від операцій з іноземною валютою, які суттєво підтримали зростання операційного доходу.

Попит на банківські продукти, незважаючи на поступове відновлення порівняно з початком військової окупації, був значно нижчим, що зрештою обмежило комісійні доходи банків.

Як наслідок, банківський сектор у 2022 році зафіксував чистий прибуток у розмірі 247,16 млн грн.

Як наслідок, рентабельність активів банківського сектору у 2022 році знизилася на 68.89% порівняно з попереднім роком до 10.91%. Попри різке зниження прибутковості, вітчизняна банківська система продемонструвала стійкість до труднощів та змогла адаптуватися до нових умов ведення бізнесу, переживши загрозливий період з мінімальними втратами.

Тривала війна загострила багато банківських ризиків. Це насамперед процентний ризик, ринковий ризик, кредитний ризик та операційний ризик. Під час війни більшість банківських установ були змушені переорієнтувати свої бізнес-моделі на підвищення прибутковості з урахуванням збалансованого підходу до управління ризиками.

Оцінка та аналіз рівня безпеки банківської системи України було проведена у 2018- 2022 рр., використовуючи індикатори відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України.

Виходячи з динаміки інтегрального індикатора, можна зробити висновок, що він був нестабільним протягом усього аналізованого періоду. Найвище значення індикатор показав у 2021 році, а найнижче – у 2018 році.

Розрахувавши розрахункові значення індикатора фінансової безпеки банку, можна зробити висновок, що частка прострочених кредитів у майбутньому зменшуватиметься. Це є позитивною тенденцією, особливо в

умовах війни та економічної нестабільності, і таке зростання свідчить про покращення кредитного портфеля українських банків.

Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків у 2023–2024 роках не зростатиме.

Очікується, що співвідношення довгострокових кредитів до депозитів також збільшиться і перевищить критичний рівень. Таке зростання матиме негативний вплив, оскільки виникне ризик неповернення депозитів у разі неспроможності позичальників погашати кредити.

Відношення поточних активів до поточних зобов'язань також зросте, що є позитивним для фінансової безпеки банків, оскільки вказує на те, що вони мають достатньо активів для виконання своїх майбутніх зобов'язань.

Частка активів п'яти найбільших банків у загальних активах банківської системи, як очікується, дещо зросте, що вказує на те, що банківський сектор стає все більш монополізованим.

Очікується, що рентабельність активів зросте, що є позитивним сигналом.

Індикативні прогнози показують, що співвідношення банківських кредитів до депозитів в іноземній валюті матиме тенденцію до зниження у 2023–2024 роках, що свідчить про зменшення залучення кредитів та депозитів в іноземній валюті.

3 Пріоритетні напрями підвищення рівня фінансової безпеки банківського сектору вітчизняної економіки

3.1 Вплив проблемної заборгованості на фінансову безпеку банківського сектору України

Кредитна діяльність банку є найбільш прибутковою, але водночас і найбільш ризикованою. Аналіз сучасних тенденцій розвитку банківської системи України показує, що обсяги кредитування постійно зростають як в абсолютному, так і у відносному вираженні. Водночас збільшується частка проблемних кредитів у кредитних портфелях банків.

Кожен комерційний банк прагне забезпечити якість свого кредитного портфеля, який включає загальну балансову вартість усіх кредитів, включаючи прострочені, дефолтні та сумнівні кредити.

Крім непрацюючих кредитів, банки також виділяють поняття "проблемні кредити", які включають прострочені та сумнівні кредити. Прострочені кредити – це кредити, які не повернуті у встановлений договором термін. Переважно до проблемних кредитів відносять саме суму прострочених платежів за кредитом згідно з даними бухгалтерської звітності, а не загальний обсяг кредитів, за якими допущене прострочення [40].

Таким чином, непрацюючі кредити – це кредитні продукти, за якими є підстави вважати, що позичальник порушив одну або більше умов кредитного договору і що цей кредитний продукт з часом може втратити якість, що потребує низки інституційних, адміністративних та правових заходів для відновлення бажаної якості з метою усунення економічних втрат, які може понести банк. У зарубіжній банківській практиці частка списаних кредитів у загальному обсязі наданих позик, як правило, становить 0,25–0,75%, тоді як частка прострочених кредитів із терміном прострочення понад 90 днів — 0,5–3% [41]. Кризовим вважається стан банку, за якого частка простроченої кредитної заборгованості

перевищує 7% загального обсягу наданих кредитів. Водночас для банківської системи України протягом перших чотирьох місяців 2018 р. середнє значення цього показника становило близько 56%, що суттєво перевищувало наведений критичний рівень [42].

Зростання обсягів проблемної кредитної заборгованості в Україні у 2012–2022 рр. було зумовлене сукупною дією низки макроекономічних і фінансових чинників. Зокрема, скорочення ділової активності та обсягів виробництва в основних галузях економіки, зменшення реальних доходів населення в умовах значної девальвації національної валюти, а також недостатній рівень ліквідності та капіталізації банківських установ створювали несприятливі умови для своєчасного виконання позичальниками своїх кредитних зобов'язань. У результаті зазначені фактори сприяли накопиченню проблемної заборгованості у банківському секторі України, динаміку якої наведено на рисунку 3.1.

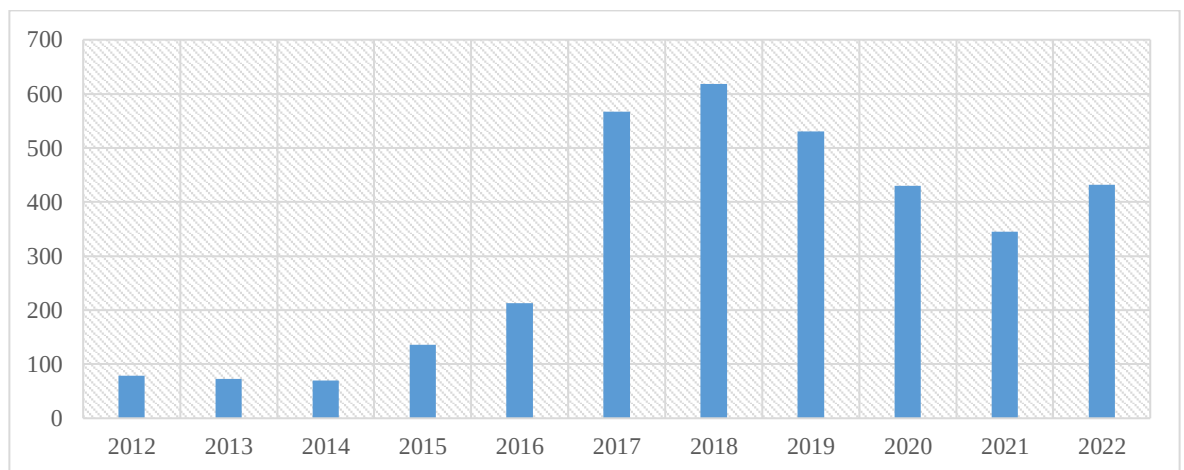

Рисунок 3.1 – Динаміка простроченої заборгованості банків України протягом 2012–2022 рр.

Різке збільшення частки непрацюючих кредитів у кредитних портфелях банків призвело до значного зростання резервів на покриття збитків за кредитами. Виділення значних обсягів коштів на формування резервів під кредитні ризики разом з витратами на управління непрацюючими кредитами призводить до неефективного використання капіталу банків.

Все це значно впливає на рівень фінансової безпеки банківського сектора (рисунок 3.2).

Розрахуємо залежність між показниками та спробуємо побудувати регресійну модель. Вихідні дані представлені в таблиці 3.1.

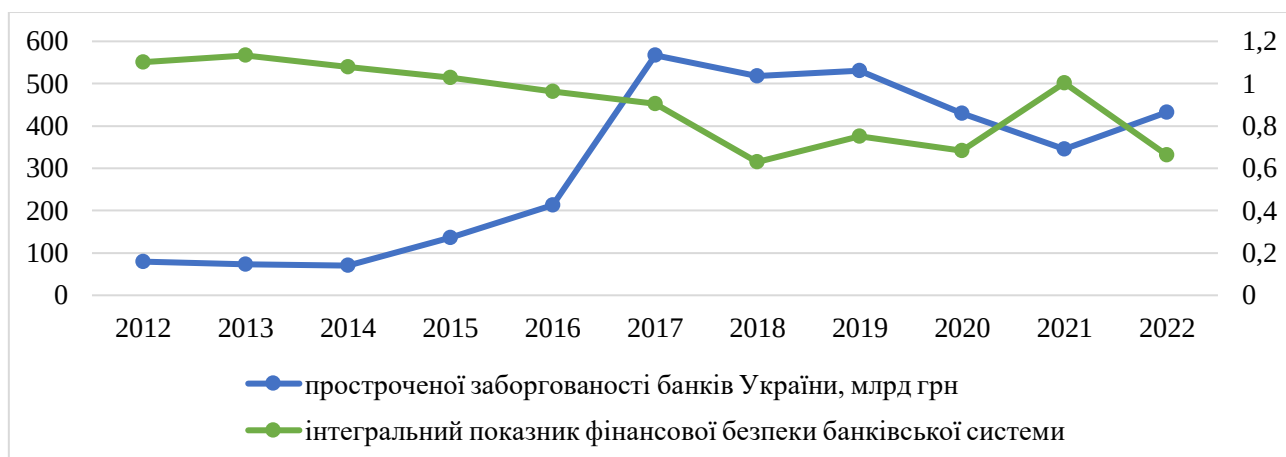

Рисунок 3.2 – Інтегральний показник фінансової безпеки банківської системи та рівень простроченої заборгованості банків України, млрд грн.

Спочатку побудуємо лінійну регресійну модель для опису залежності між змінною "інтегральний показник фінансової безпеки банківської системи" та рівнем простроченої заборгованості банків України (таблиця 3.2).

Таблиця 3.1 – Вихідні дані для побудови лінійної регресійної моделі

Показник	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Інтегральний показник фінансової безпеки банківської системи	1,1012	1,1333	1,079	1,02822	0,96205	0,90431	0,629722	0,751915	0,684292	1,002488	0,662047
Простроченої заборгованості банків України, млрд грн	79,2	72,6	70,2	136	213,3	567	518	530,78	430,371	345,131	432,105

Насамперед, звернемо увагу на значення коефіцієнта детермінації. У цій моделі коефіцієнт детермінації становить 0,692978, що свідчить про високу якість моделі. Фінальна регресійна діаграма показана нижче.

Таблиця 3.2 – Параметри лінійної регресійної моделі

a_1	-0,00079	a_0	1,14718
Sa_1	0,000175	Sa_0	0,063453
R^2	0,692977	S	0,110165
F	20,31379	n- k	9

За допомогою даної таблиці можна визначити коефіцієнти регресії та, відповідно, побудувати модель залежності. Побудована модель має вигляд (формула 3.1):

$$y = 1,14718 - 0,00079x_1 \quad (3.1)$$

де y – обсяг інтегральний показник фінансової безпеки;

x – обсяг простроченої заборгованості банків України, млрд грн.

Графічно, початкові дані та розраховані модельні значення представлені на рисунку 3.2.

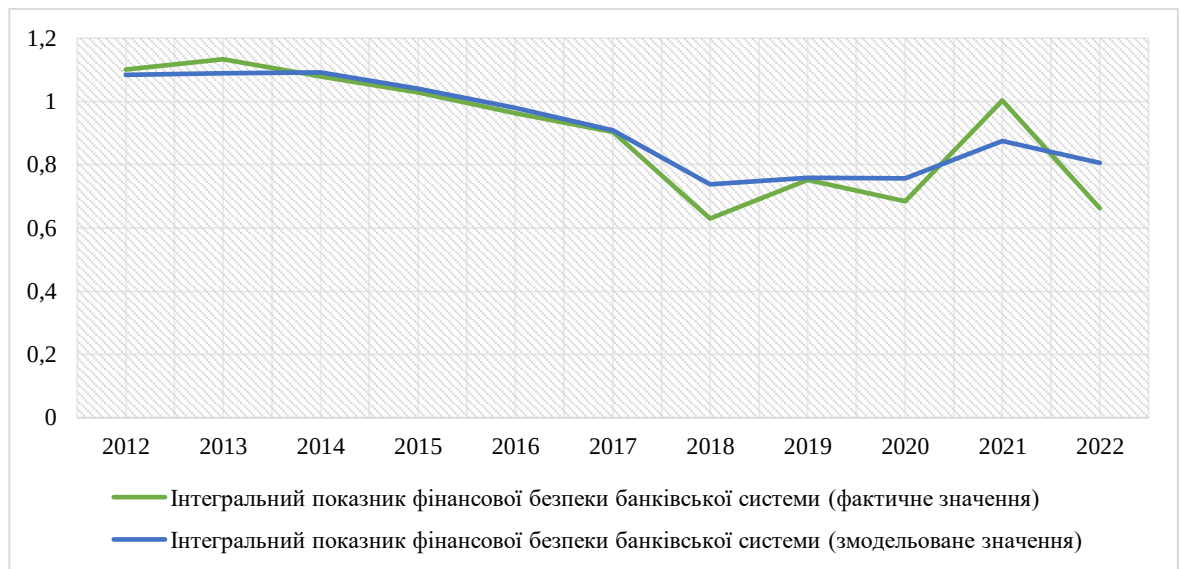

Рисунок 3.2 – Графічне представлення початкових та модельних значень

З рисунку 3.2 можна побачити, що змодельовані значення є доволі близькими до початкових.

Побудована регресійна модель доволі точно відтворює загальне зниження рівня фінансової безпеки банківської системи. Даний факт, а також значення коефіцієнта детермінації, свідчать про те, що побудована модель є адекватною та точною.

Отже, в ході дослідження було виявлено, що існує статистично значущий зв'язок між розміром простроченої заборгованості банків України та інтегральним показником фінансової безпеки банківської системи. Це

підтверджується розрахунком критерію Фішера та регресійною моделлю, що пояснює цей зв'язок.

Використання міжнародного досвіду є необхідною умовою розвитку та вдосконалення банківської системи України. У світовій банківській практиці велика увага приділяється оцінці та мінімізації кредитного ризику на рівні всього кредитного портфеля, оцінці кількості та якості ризиків і вжиттю заходів щодо оптимізації структур для зниження ризику. Для оцінки кредитного ризику іноземні банки використовують спеціалізовану методологію кредитного рейтингу, що складається з набору параметрів, які оцінюють кредитоспроможність позичальника. Застосування відповідних методів управління кредитними ризиками дає змогу підвищити ефективність організації кредитного процесу, знизити рівень потенційних втрат та забезпечити належну якість кредитного портфеля. У міжнародній банківській практиці найбільш поширеними інструментами мінімізації кредитного ризику є продаж кредитів, сек'юритизація кредитних активів, кредитний скоринг та використання інформації кредитних бюро [43].

Одним із ключових підходів до оптимізації кредитного ризику є його диверсифікація. Сутність цього підходу полягає у розподілі кредитних вкладень між значною кількістю позичальників та кредитних операцій, що дає змогу зменшити залежність банку від фінансового стану окремого клієнта. У цьому контексті надання декількох великих кредитів пов'язане з вищою концентрацією ризику, ніж розміщення аналогічного обсягу коштів у значній кількості менших позик. Практичним прикладом диверсифікації кредитного ризику у світовій банківській практиці є консорціумне кредитування, за якого фінансування позичальника здійснюється спільно кількома банками — учасниками консорціуму. Такий механізм дає змогу розподілити кредитний ризик між декількома кредиторами та зменшити його концентрацію в межах окремої банківської установи [44].

У США та Західній Європі для оцінки кредитного ризику широко використовується кредитний скоринг — автоматизована система, заснована на

математичних і статистичних методах. Кредитний скоринг дозволяє визначити ризик, пов'язаний з кредитом, на основі певних характеристик існуючих клієнтів і потенційних постачальників шляхом підрахунку балів.

У багатьох країнах, у тому числі в Україні, встановлюються ліміти на суму кредиту, наданого одному клієнту або групі пов'язаних позичальників, потенційні ризики яких є взаємопов'язаними і фактично становлять єдиний великий ризик. Вони також вимагають від банків інформувати наглядові органи про свої максимальні потенційні ризики та встановлюють максимальні нормативи для таких кредитів (як правило, 10–25 відсотків капіталу банку). Таким чином, використання зарубіжного досвіду в удосконаленні управління кредитними ризиками в українських банках має бути продовжено шляхом розробки комплексного механізму управління кредитними ризиками, який має використовувати фінансові інструменти, що застосовуються у світовій практиці для покриття небажаних ситуацій, коли фактичні результати можуть відхилятися від прогнозів. Він спрямований на підготовку до небажаних ситуацій. Для покращення поточного стану управління непрацюючими кредитами в українських банках необхідно запровадити низку конкретних заходів та реформ, які зроблять банки більш платоспроможними та відповідатимуть усім нормативним вимогам. Якість кредитного портфеля значно покращиться зі зростанням економіки, але більшість непрацюючих кредитів ніколи не повернеться. Якщо гривня продовжить падати (що є більш реалістичним сценарієм), портфель непрацюючих кредитів залишиться джерелом системного ризику для банків.

Таким чином, виходячи зі світового досвіду регулювання кредитного сектору, шляхи подолання боргових проблем вітчизняних банків полягають у наступному:

- впровадження інноваційних методик та способів оцінки платоспроможності клієнтів;
- створення єдиної бази даних кредитних історій (такі ініціативи характерні для банківського сектору, де існують Бюро кредитних історій України

та Перше всеукраїнське бюро кредитних історій, але для більшої ефективності до такого реєстру мають бути підключені всі банки);

- створення адекватних резервів під заборгованість (складність пов'язана з фінансовими труднощами банків);

- вибір та впровадження моделей реструктуризації непрацюючих активів у банківському секторі (наприклад, створення банків непрацюючих активів або перехідних банків за участю держави чи приватних інвесторів);

- спрощення механізмів продажу, передачі та списання активів, включаючи досудові процедури;

- посилення нагляду за банками та запровадження аналогічної системи для небанківських організацій.

Вжиття цих заходів допоможе мінімізувати кредитні ризики в банківському секторі, зменшити кількість непрацюючих кредитів та забезпечити економічне зростання.

3.2 Діджиталізація банківського сектору як напрям підвищення рівня фінансової безпеки

Зміни у способах функціонування та поведінці населення й суб'єктів господарювання стали особливо помітними протягом останніх років. Вони суттєво трансформували повсякденне життя та підходи до здійснення економічної діяльності. Одним із ключових чинників таких трансформацій стала діджиталізація, яка зумовила масштабне оновлення традиційних систем, моделей взаємодії та бізнес-процесів. Враховуючи важливу роль стійкості й адаптивності банківського сектору у забезпеченні розвитку економіки, його цифрова трансформація безпосередньо впливає на технологічне оновлення інших сфер господарської діяльності. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження процесів цифровізації банківського сектору, їх належного

регулювання, моніторингу та управління.

Розкриття сутності діджиталізації банківського сектору потребує насамперед уточнення змісту понять «цифрова економіка», «цифрові технології» та «діджиталізація». Відповідно до Оксфордського словника, цифрова економіка (digital economy) являє собою економічну систему, функціонування якої значною мірою ґрунтується на використанні цифрових технологій, передусім мережі Інтернет [46]. У свою чергу, Т. І. Олешко, Н. В. Касьянова та С. Ф. Смерічевський визначають цифрові технології як «технології збору, зберігання, обробки, пошуку, передачі і представлення даних в електронному вигляді» [47]. Відповідно, діджиталізацію (цифровізацію) доцільно розглядати як процес упровадження та практичного використання цифрових технологій у різних сферах суспільного й економічного життя.

Водночас діджиталізація не обмежується виключно технологічним оновленням окремих процесів, а має ширший соціально-економічний характер. У цьому контексті найбільш комплексним є підхід, відповідно до якого діджиталізація визначається як «одна з визначальних тенденцій розвитку людської цивілізації, яка формує більш інклюзивне суспільство та кращі механізми управління, розширює доступ до охорони здоров'я, освіти та банківської справи, підвищує якість та охоплення державних послуг, розширює спосіб співпраці людей, а також дає змогу скористатися більшим розмаїттям товарів за нижчими цінами» [48]. Таким чином, цифровізація виступає не лише інструментом технологічної модернізації, а й важливим чинником трансформації економічних і суспільних відносин, зокрема у сфері банківської діяльності.

Відповідно до визначення терміну, наведеного вище, ми стверджуємо, що діджиталізація банківського сектору – це процес використання цифрових технологій для оптимізації банківських операцій та підвищення операційної ефективності, швидкості обробки інформації та обслуговування клієнтів. Відповідно до цього визначення, ми вважаємо, що для досягнення поставлених цілей діджиталізація банківського сектору повинна відповідати таким ключовим

принципам, як зручність, безпека, доступність і простота використання, ефективність, гнучкість, результативність, відсутність бюрократії та нульова толерантність до корупції.

Поштовхом для переходу до створення та використання інновацій, у тому числі цифрових технологій, часто є кризова ситуація, а точніше пошук шляхів виходу з кризової ситуації. Оскільки такі ситуації економічної нестабільності в Україні виникають регулярно, фінансові установи, особливо банки, постійно шукають та розробляють сучасні інструменти та канали надання послуг та комунікації зі своїми клієнтами. Отже, основними факторами активної діджиталізації, характерними для українського банківського сектору, є:

- конкуренція за клієнтів та сегменти ринку – в умовах перенасиченості ринку банківських послуг діджиталізація є важливою конкурентною перевагою для банків та покращує їхні конкурентні позиції;

- регуляторні та санітарні обмеження, пов'язані з пандемією COVID–19 – обов'язковий карантин змусив банки в стислі терміни налагоджувати дистанційні операції та розвивати дистанційні канали комунікації з клієнтами;

- необхідність забезпечення безперервності роботи в умовах періодичних обстрілів та перебоїв з електропостачанням, підтримання роботи та надання доступу до банківських послуг внутрішньо переміщеним клієнтам по всьому світу;

- необхідність виконання завдань, визначених у рамках Стратегії Національного банку України до 2025 року. Основними напрямками є розвиток безготівкової економіки, підвищення рівня фінансової інклюзії, розвиток інновацій фінансового сектору та кіберзахисту [49];

- стрімкий розвиток соціальних мереж та діджиталізація соціальних та адміністративних послуг – соціальні мережі та доступ до соціальних послуг все більше впливають на розвиток інноваційних рішень у банківському секторі, зберігання інформації та просування банківських продуктів і послуг, виступаючи в ролі платформи;

– удосконалення схем протидії шахрайству – зростаюча важливість боротьби з кібер–ризиками та зовнішнім шахрайством спонукає банки інвестувати в розробку та впровадження інструментів для підвищення безпеки банківських транзакцій та переміщення своїх баз даних до хмарних сховищ;

– збільшення обсягів інформації та швидкості її обробки – аналіз великих масивів даних вимагає інноваційних рішень для покращення процесу управління такими обсягами інформації.

У міру того, як пандемія COVID–19 та пов'язані з нею нормативні акти набирають обертів, клієнти банків надають пріоритет доступним їм цифровим інструментам, а попит на якість і трансформацію цих послуг зростає.

Рисунок 3.3 ілюструє цикл впровадження цифрових технологій у банківській сфері. Слід зазначити, що цей цикл починається з так званих "тригерів" – ситуацій, які спонукають керівництво банку та персонал з управління ризиками шукати та розробляти нові технологічні рішення, і закінчується вдосконаленням пропонованих технологій у відповідь на потреби нових "тригерів" та виклики зовнішнього і внутрішнього середовища. Розглянемо складові цього циклу.

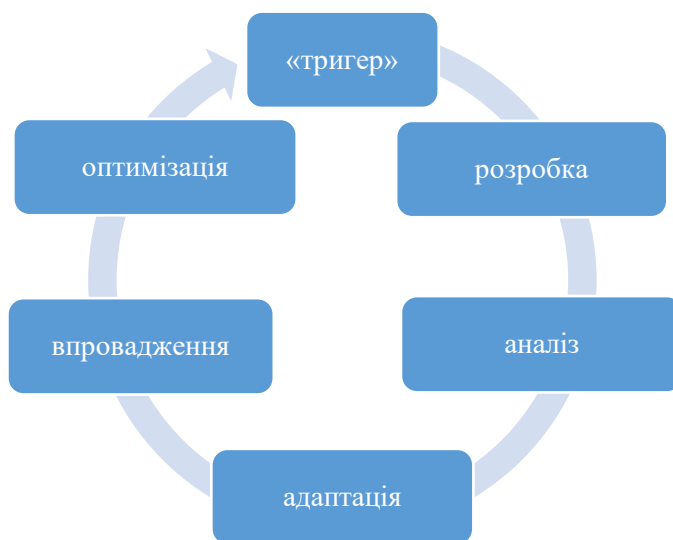

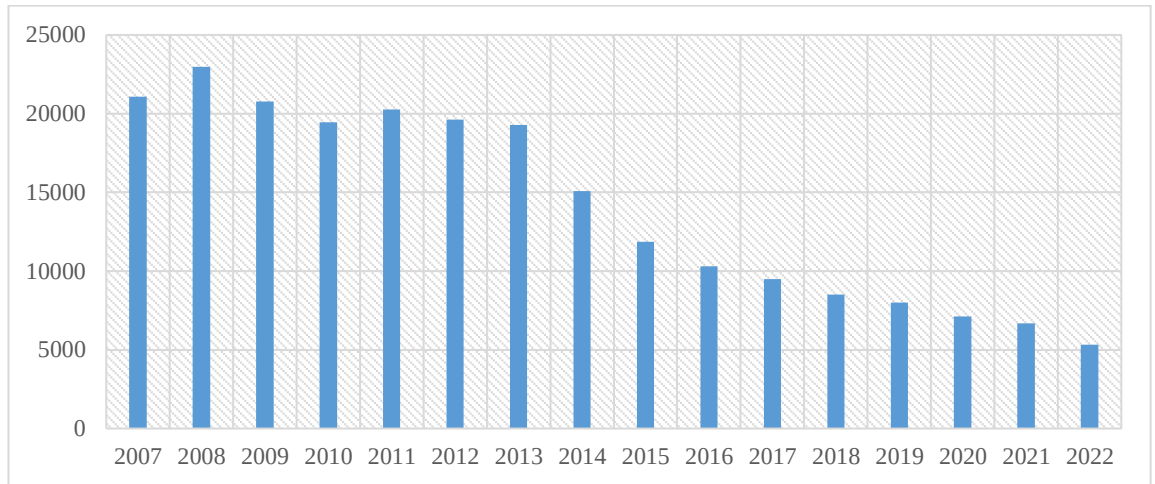
Рисунок 3.3 – Цикл впровадження діджитал– технологій у банківську діяльність

"Тригери" – кризові ситуації та пов'язана з ними необхідність оптимізації витрат, пошук нових каналів комунікації та збуту (обмеження, пов'язані з

пандемією Covid 19, виклики, пов'язані з російським вторгненням в Україну, конкуренція за клієнтів, регуляторні зміни тощо). Розробка – банки генерують попит та нові цифрові продукти і є суб'єктами, за допомогою яких ці продукти розвиваються. Аналіз технологій з точки зору співвідношення ризиків та вигод – виважений аналіз технологічних рішень з точки зору можливих ризиків (особливо операційних) та запобігання їх впровадженню та уникнення майбутніх втрат. Адаптація – пристосування цифрових технологій до бізнес-моделі, цілей та стратегій конкретного банку, внутрішніх документів банку та регуляторних норм, законів та нормативно-правових актів. Впровадження – процес, спрямований на впровадження цифрових технологій у банківські операції, навчання персоналу адаптації до нових технологій та підвищення рівня розуміння та обізнаності клієнтів банку про нові можливості та ризики. Оптимізація – у відповідь на нові тригери та вимоги клієнтів банки повинні реагувати на виклики та адаптувати наявні технологічні рішення до нових ситуацій.

Трансформація банківської системи, поступова відмова від традиційних бізнес-моделей та активне впровадження цифрових інструментів і технологій штучного інтелекту зумовлюють перегляд банками власних організаційних структур. Розвиток дистанційних каналів обслуговування та автоматизація значної частини операційних процесів сприяють оптимізації мережі банківських установ і, відповідно, скороченню кількості їхніх структурних підрозділів. Аналіз динаміки цього показника протягом останнього десятиліття підтверджує наявність стійкої тенденції до його зменшення. Так, станом на 1 січня 2013 р. кількість діючих структурних підрозділів банків становила 19 632, тоді як станом на 1 січня 2023 р. — лише 5 336. При цьому на початок 2023 р. в Україні функціонувало 67 діючих банків. Порівняння зазначених показників здійснюється без урахування того, що окремі банки, які нині продовжують діяльність, функціонують на ринку менше десяти років. Отже, за досліджуваний період мережа структурних підрозділів банків скоротилася більш ніж утричі, що свідчить про суттєву перебудову організаційної моделі банківського сектору під

впливом цифровізації та технологічних змін (рисуюнок 3.4) [50].

Рисуюнок 3.4 – Динаміка кількості діючих структурних підрозділів банків України за період 01.01.2013 – 01.01.2023

З представленої на рисунку 3.4 динаміки помічаємо, що наразі такий канал комунікації банків з клієнтами як широка мережа відділень втратив свою актуальність, їх витіснили діджитал-технології – віртуальні застосунки та розвиток дистанційних засобів взаємодії з клієнтами.

Агресивна діджиталізація банківського сектору призвела до появи та швидкого розвитку необанків. Необанки – це фінансові компанії, які працюють через онлайн– або мобільні платформи, пропонуючи банківські послуги (або за власною ліцензією, або за ліцензією конкретного банку) та низку допоміжних послуг. Необанки пропонують привабливі відсоткові ставки та загалом нижчі мінімальні комісії, ніж традиційні банки, що зменшує витрати на утримання та експлуатацію фізичних відділень. Незважаючи на низькі фіксовані витрати, доходи від клієнтів становлять одну тридцяту середнього банку, а рентабельність капіталу перевищує 30 відсотків.

В Україні, в рік повномасштабного вторгнення (і глобальної пандемії), небанківські клієнти особливо зацікавлені в телекомунікаціях, безпаперовому документообігу, електронному підписі, відео та біометрії, каналах клієнтської підтримки та персоналізованому підході, розширеному асортименті продуктів, доступності 24/7 та всіх інших перевагах небанківського обслуговування. Небанки стрімко захоплюють ринок роздрібного банкінгу. У світі на початку

2022 року функціонувало близько 400 необанків, які обслуговували майже 1 млрд. населення планети [53].

До всесвітньо відомих необанків належать NuBank (Бразилія), Chime (США), Revolut (Великобританія), SoFi (США). Розвиток українських необанків не поступється загальносвітовому рівню, заснована українцями платформа Fintech Farm для запуску необанків у партнерстві з іншими світовими банками залучила 22 млн. дол. США інвестицій. Серед засновників даної платформи розробники вітчизняного необанку Monobank [54].

Останніми роками спостерігається стійке зростання наукового та практичного інтересу до розвитку й упровадження фінансових технологій [55-57].

У відповідь на зростаючий попит на фінансові технології та діджиталізацію банківського сектору в липні 2020 року Національний банк України затвердив Стратегію розвитку фінтех в Україні до 2025 року. Її основні положення. По перше, розвинена готівкова економіка – збільшення доступності безготівкових операцій, підвищення довіри та розвиток інфраструктури для безготівкових операцій. Високий рівень цифрової та фінансової грамотності – реалізація стратегічних ініціатив регуляторів для підвищення цифрової та фінансової обізнаності та сприяння співпраці між фінансовим сектором та науковими колами. Стала фінтех–екосистема – розвиток відкритої архітектури фінансових ринків, регуляторних платформ та зовнішніх ринків; розвиток інфраструктури фінтех–екосистеми; підвищення інвестиційного потенціалу та розвиток фінтех; зміцнення українського фінансового ринку у сфері глобальної фінансової інтеграції, сприяння діджиталізації фінансового сектору, розвиток цифрової інфраструктури [58].

Про спрямованість стратегії розвитку фінтеху НБУ можна добре судити за завданнями, які стоять перед регулятором для досягнення максимальної ефективності від використання фінансових технологій. Виходячи з напрямів, окреслених у стратегії, виклики стосуються передусім не технічних аспектів впровадження конкретних цифрових рішень, а способів підвищення обізнаності

громадськості, координації певних способів мислення, організації цифрової інфраструктури та взаємодії з її компонентами.

Поступове впровадження цифрових технологій, сучасних рішень для дистанційного спілкування з клієнтами, а також гнучкість у трансформації та оптимізації традиційних бізнес–процесів та адаптації їх до нових бізнес–реалій може допомогти банкам вижити та бути операційно прибутковими у вкрай несприятливому політичному, військовому та економічному середовищі. Корисно.

Отже, переваги діджиталізації для банків очевидні: покращення банківських продуктів та послуг, зниження операційних витрат, пришвидшення обробки інформації, що підвищує лояльність клієнтів та конкурентоспроможність, зменшення негативного впливу людського фактору в банківських операціях, покращення ефективності бізнесу та адміністрування управління банком на основі моделювання та методів штучного інтелекту. Підтримка процесів прийняття рішень та покращення інформаційної безпеки – лише кілька очевидних прикладів.

Активна діджиталізація українського банківського сектору надасть клієнтам банків такі переваги, як цілодобовий доступ до основних банківських продуктів та послуг, зручність та доступність, економія часу та комісій, швидші та простіші платежі, підвищена безпека транзакцій, ширший асортимент продуктів та послуг, повний контроль над власними доходами та витратами. До переваг також належить швидший зворотний зв'язок з банком.

Однак діджиталізація банківської системи є новим джерелом ризиків, що з кожним роком ускладнює ідентифікацію, оцінку та управління ризиками. Тому банки зобов'язані накопичувати капітал для покриття ризиків і таким чином зменшувати негативний вплив на свій фінансовий стан та здатність виконувати свої зобов'язання в повному обсязі та вчасно. Останні події в цифровій трансформації українського банківського сектору та ризики, необхідні для цифровізації банківських операцій, показані в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Основні тенденції та ризики діджиталізації банківського сектору України

Тенденції цифрової трансформації	Потенційні ризики діджиталізації
Автоматизація бек-офісних функцій та цифрова трансформація операційних процесів	Неналежне структурування та трансформація бізнес-процесів, невідповідність цифрових рішень чинній бізнес-моделі банку; дефіцит фахівців, які одночасно володіють технічними та фінансовими компетентностями; залежність функціонування банку від стабільності електропостачання та якості Інтернет-з'єднання
Розширення використання технологій електронних платежів	Технічні збої, недостатній рівень захищеності платіжної інфраструктури, обмежена пропускна спроможність систем, порушення цілісності даних та недостатня технологічна стійкість
Перехід банківських установ до хмарних технологій	Зростання ризиків інформаційної безпеки, порушення конфіденційності та цілісності даних; ризик втрати або пошкодження інформації; загроза фізичного пошкодження чи знищення процесингової інфраструктури
Активне впровадження чат-ботів та інших інструментів автоматизованої комунікації з клієнтами	Обмежені можливості технологічних рішень щодо коректного розпізнавання запитів, тексту та проблем клієнтів; ризик зниження якості обслуговування; економічна недоцільність окремих цифрових рішень
Застосування біометричних технологій для ідентифікації клієнтів	Ризики шахрайства, несанкціонованого доступу та незаконного використання персональних і біометричних даних
Розширення використання системи BankID для дистанційного отримання державних і банківських послуг	Загрози порушення конфіденційності персональної інформації; виникнення цифрової нерівності та обмеження доступу до послуг для окремих категорій населення
Розширення переліку банківських продуктів і послуг, доступних через мобільний та Інтернет-банкінг	Зростання ризиків шахрайства та кіберзлочинності, виникнення технічних збоїв, порушення конфіденційності та несанкціонованого доступу до інформації

Узагальнення основних тенденцій цифрової трансформації банківського сектору дає змогу виокремити низку ключових викликів, які супроводжують активне впровадження цифрових технологій у діяльність банківських установ.

По-перше, важливою проблемою залишається недостатній рівень розвитку цифрової інфраструктури та необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правового забезпечення цифрової трансформації. Водночас в Україні вже сформовано окремі правові механізми регулювання цифрових

фінансових інструментів. Зокрема, питання емісії, обліку, використання та погашення електронних і цифрових грошей регламентуються Законом України «Про платіжні послуги», який набув чинності 1 серпня 2022 року [15]. Важливим напрямом удосконалення цифрового середовища стало також набрання чинності 1 березня 2023 року Законом України «Про Національну програму інформатизації» [61].

Окреме значення для забезпечення безперервності банківської діяльності в умовах воєнного стану має нормативне врегулювання використання хмарних технологій. Так, Постановою Правління НБУ № 42 від 08.03.2022 «Про використання банками хмарних послуг в умовах воєнного стану в Україні», яка набула чинності 9 березня 2022 року [62], банківським установам було надано можливість у період дії воєнного стану та протягом двох років після його припинення використовувати хмарні сервіси для зберігання клієнтських даних та обробки інформації, що містить банківську таємницю. При цьому відповідні хмарні сервіси, процесингові центри та інше обладнання можуть бути розміщені на території держав Європейського Союзу, США та Канади. Такий підхід сприяє підвищенню стійкості банківської інфраструктури та забезпеченню безперервності функціонування інформаційних систем у кризових умовах.

По-друге, одним із суттєвих викликів є недостатня сформованість індивідуальних стратегій цифрової трансформації окремих банківських установ. Діджиталізація не повинна обмежуватися впровадженням окремих технологічних продуктів або автоматизацією певних операцій. Вона передбачає комплексне переосмислення бізнес-процесів, організаційної структури, каналів взаємодії з клієнтами та механізмів управління. У цьому контексті окремі українські банки вже здійснюють відповідні стратегічні заходи. Зокрема, АТ КБ «ПриватБанк» у межах «Стратегії розвитку Банку до 2024 року» визначав цифровізацію процесів та організаційну трансформацію як важливі напрями зміцнення й подальшого розвитку банківської установи [63].

По-третє, АТ «Універсал Банк» реалізує проект необанку Monobank—це окремий пакет послуг, орієнтований на сучасних «цифрових» клієнтів. АТ

«Універсал Банк» також поєднує індивідуальний підхід, технологічність і зручність користування банківськими послугами [64];

Крім того, високий ризик порушення інформаційної безпеки. Нещодавно Національним банком України було укладено відповідні договори про членство та міжнародне співробітництво з OSSAT, що створює додаткові передумови для підвищення рівня обізнаності учасників фінансового ринку та зміцнення систем захисту банківського сектору від кіберризиків.

Ще одним суттєвим викликом залишається недостатній рівень цифрової та фінансової грамотності населення, проявом якого є так звані «цифрові розриви», а також недостатньо розвинена взаємодія між фінансовим сектором та академічним середовищем. Важливим кроком у цьому напрямі стало розроблення та реалізація Національним банком України Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року, одним із пріоритетів якої визначено підвищення рівня фінансової та цифрової грамотності населення і суб'єктів господарювання.

Отже, цифрова трансформація банківського сектору України, попри наявність супутніх ризиків, формує значний потенціал для оптимізації та автоматизації банківських бізнес-процесів, скорочення операційних витрат, зниження відповідних ризиків, підвищення організаційної гнучкості та зміцнення прибутковості банківської діяльності. Банківські установи, які своєчасно інвестують у технологічну модернізацію, отримують можливість підвищувати рівень клієнтської лояльності, мінімізувати втрати від внутрішнього та зовнішнього шахрайства, автоматизувати операційні процеси й посилювати власні конкурентні позиції у взаємодії з великими фінтех-компаніями.

3.3 Актуальні проблеми підвищення рівня банківської безпеки в Україні

У сьогоdnішніх умовах важливо швидко адаптуватися до складних змін у ситуації в нашій країні. Враховуючи, що зміцнення банківського сектору та

розвиток добре функціонуючого ринку капіталу є життєво важливими для успішного відновлення в Україні, деякі підготовчі кроки можуть і повинні бути зроблені вже зараз.

У процесі реструктуризації банківський сектор відіграватиме важливу роль у загальному фінансовому секторі України. Останні 18 місяців були часом випробувань для української банківської системи. Незважаючи на значну системну складність, банківський сектор витримав це випробування завдяки попереднім реформам та зменшенню внутрішньої вразливості до ризиків завдяки своєчасним антикризовим заходам, вжитим під час військових дій.

Місцева банківська система швидко і розумно відновилася після першої військової атаки, зберігаючи контрольованість і безперебійність платежів і загалом демонструючи хороші показники в довгостроковій перспективі. Банки змогли зберегти приплив коштів домогосподарств на свої рахунки та адаптувати свої бізнес-процеси до ракетних обстрілів і перебоїв в електропостачанні. Лише кілька невеликих банків не витримали конкуренції і пішли з банківського ринку. Слід зазначити, що це досить скромні цифри.

Банківська система є невід'ємною частиною економіки і трансформується, адаптуючись до системи фінансових відносин, що розвивається в країні. До війни фінансовий сектор України був нерозвиненим і значною мірою покладався на банки. Травматичний досвід переходу від планової економіки до ринкової серйозно гальмував розвиток фінансових ринків. Формування ринкової економіки вимагало створення надійного та фінансово стійкого до зовнішніх і внутрішніх загроз банківського сектору в умовах зростаючої нестабільності. Забезпечення фінансової безпеки банків було одним із шляхів вирішення цієї проблеми.

Практична роль банківської системи визначається управлінням платіжно-розрахунковою системою та участю банків разом з іншими фінансовими посередниками в інвестиційних та кредитних операціях, які дають змогу всім учасникам фінансового ринку акумулювати заощадження. Банківський сектор проклав шлях для виходу на ринок інших секторів реальної економіки.

Однак, якщо банки є лише посередницькими установами, закономірно виникає питання, яким чином вони уповноважені законними власниками грошового капіталу використовувати його. Іншими словами, банківський сектор і до 2022 року мав багато проблем, частина з яких накопичувалася більше десяти років. У нашій країні де-факто інвестування відбувалося у формі розчинення коштів вкладників у капіталі власників банків і зникнення їх в офшорах до того, як вони були надані в кредит відповідним компаніям. Цю проблему довелося вирішувати протягом останнього десятиліття, але за звичною моделлю "немає банку – немає проблеми". Неспроможність банківської системи виконувати свою функцію основного постачальника кредитів у стратегічній структурній організації економіки, тобто неспроможність інвестиційних інститутів виконувати свою роботу із залучення довгострокового та венчурного капіталу, часто визначалася як одна з головних проблем. Певною мірою це не дивно. Значна інвестиційна активність в Україні перебувала і досі перебуває на початковій стадії.

З початку 2023 року на кредитно-депозитний ринок впливає не лише активність банків на внутрішньому ринку, а й різноманітні фактори, які визначають пошук джерел фінансування для покриття зовнішніх боргів, можливість отримання та використання фінансової підтримки від міжнародних фінансових інституцій, спроможність менеджменту якнайшвидше подолати наслідки фінансової кризи. Це означає, що поточні проблеми банківської системи пов'язані з використанням "кишенькових банків" для фінансування бізнесу їхніх власників, залученням банків до спекулятивних операцій, нелегальним вивезенням капіталу за кордон та відмиванням грошей, отриманих злочинним шляхом, а не з поєднанням кредитної та інвестиційної діяльності.

Для того, щоб мінімізувати багато проблем, які суттєво знижують поточний рівень банківської безпеки в країні, та забезпечити здатність банківської системи залучати кошти, необхідні для відновлення та реконструкції української економіки, необхідно зосередитися на наступних кількох напрямках:

- агресивне вирішення проблеми непрацюючих кредитів, виданих банками раніше, зокрема до початку 2022 року;
- зменшення впливу державних банків на банківський сектор в цілому;
- здійснити значну оптимізацію відповідно до законодавства ЄС;
- активно впроваджувати діджиталізацію банківського сектору;
- розвивати місцевий фінансовий ринок.

Слід зазначити, що наразі наглядові органи не можуть відвідати багато комерційних організацій, а всебічна та детальна оцінка якості активів стане можливою лише після завершення конфліктів. Процес врегулювання має бути ефективним і швидким та уникати дискримінації за типом банку.

Підготовка до поглибленого аналізу якості активів може і повинна починатися у воєнний час. Детальний аналіз якості активів слід проводити одразу після закінчення бойових дій, після чого слідує швидка рекапіталізація з використанням планів відновлення, розроблених для конкретного банку. Хоча малоймовірно, що банки будуть рефінансуватися у воєнний час, планування можна розпочати завчасно, щоб забезпечити подальшу довіру до банків. Початкова рекапіталізація прибуткових банків може розпочатися у воєнний час. У випадку державних і нещодавно націоналізованих банків рекапіталізація має збігатися з комерціалізацією банків (призначенням незалежних директорів, ринковими зарплатами, запровадженням належних стандартів управління ризиками та андеррайтингу, підвищенням прозорості) і підготовкою до можливої приватизації. Поглиблення банківського сектору України вимагатиме приватизації більшості великих державних банків, на які після війни припадатиме ще більша частка загальних банківських активів.

Важливою проблемою, яка потребує негайного вирішення, є те, що державні банки все ще неохоче йдуть на списання або реструктуризацію своїх боргів, що призведе до зниження вартості їхніх державних (забезпечених заставою) активів. Україна наразі є країною–кандидатом на вступ до ЄС і прагне приєднатися до ЄС якнайшвидше, а гармонізація з регуляторними та

інституційними нормами ЄС може принести значні економічні вигоди ще до вступу. Наприклад, гармонізація українського законодавства про професійну таємницю та недоторканність приватного життя зі стандартами ЄС дозволить українцям брати участь у спільних наглядових та реструктуризаційних органах.

Переорієнтація фінансового сектору на ринки капіталу матиме вирішальне значення, оскільки українські компанії та підприємці потребуватимуть ширшого спектру інструментів, які допоможуть їм розвивати свій бізнес. Оскільки міжнародні донори підтримують післявоєнну відбудову України, вкрай важливо забезпечити передбачуваність потоку донорських коштів і поступово покладатися на комерційні рішення для створення динамічного фінансового ринку капіталу в Україні після завершення періоду реконструкції.

Чим швидше влада розробить післявоєнну стратегію для фінансового сектору, тим менше буде політичної невизначеності і тим легше буде залучити приватних інвесторів до процесу відбудови України. Зрозуміло, що після закінчення війни необхідно буде мобілізувати значну кількість коштів як всередині країни, так і за її межами, і спрямувати їх на відповідні проекти. Це потрібно зробити швидко, але без шкоди для фіскальної стабільності. Важливо знайти правильний баланс. Минулі процеси розвитку банківської системи послабили підтримку українським суспільством ринкової моделі економіки.

Тому загальний погляд на нещодавні реформи та події в банківському секторі не є надто песимістичним: НБУ та банкам вдалося уникнути потенційної катастрофи в надзвичайно складних зовнішніх умовах; досвід реформування банківської системи України у 2014–2021 та 2022–2021 роках, антикризові заходи фіскальної стабілізації 2023 року можна вважати яскравими прикладами ефективного управління банківською системою в досить складних умовах. Водночас не можна ігнорувати ці масштабні проблеми. Багато дисбалансів явно збільшуються, зростають диспропорції між різними процентними ставками, не всі непрацюючі активи точно відображаються у звітності, виникають серйозні проблеми з ліквідністю, а неоднорідність бізнес-моделей поглиблює відмінності між окремими показниками надійності банків.

У воєнний час процес ефективного контролю за надійністю банків має вирішальне значення для фінансової стабільності підприємств і приватних клієнтів. Важливу роль у цьому процесі відіграє як доступ до повної та актуальної аналітичної інформації про зміни ключових показників стійкості фінансових установ, так і фінансова обізнаність.

Висновки до третього розділу

Кожний комерційний банк ставить собі за мету забезпечення високої якості власного кредитного портфеля, який включає агреговану балансову вартість усіх кредитів, зокрема прострочених, пролонгованих та сумнівних щодо повернення. Разом з недіючими кредитами виділяють поняття «проблемні кредити», до складу яких включають прострочені та сумнівні кредити. Прострочені кредити – це заборгованість, яка не погашена в термін (строк), встановлений договором.

У ході дослідження, нами було визначено, що між обсягом простроченої заборгованості банків України, млрд грн та інтегральним показником фінансової безпеки банківської системи існує статистично значуща залежність, яка підтверджується розрахунком критерію Фішера, а також побудованою регресійною моделлю, що описує дану залежність.

Сьогодні можна говорити про неефективність поточної роботи з проблемною заборгованістю, оскільки її частка в сукупному кредитному портфелі банківської системи має тенденцію до зростання. Така ситуація негативно позначається на результатах фінансової діяльності банків, оскільки банк несе витрати, пов'язані з неповерненням суми основного боргу та процентів за кредитом, замороженням коштів у неприбуткових активах, що зумовлює зменшення прибутковості банку, погіршення стану ліквідності та зниження якості його активів.

Станом на початок 2023 року кредитний і депозитний ринки перебувають під впливом різних факторів, які визначають не тільки діяльність банків на внутрішньому ринку, а й знаходження джерел для покриття зовнішнього боргу, можливість отримання та використання фінансової допомоги міжнародних фінансово–кредитних структур, визначають можливості керівництва в найбільш стислі строки подолати наслідки фінансової кризи.

Трансформація життєдіяльності та поведінки людей і бізнесу останніми десятиліттями стала особливо відчутною. Зміни торкнулися повсякденного життя людей та всіх сфер діяльності. Одним з головних факторів, що вплинули на кардинальні зміни традиційних систем і процесів діяльності, стала діджиталізація. Так як стійкість і адаптивність банківського сектору є провідними чинниками, що визначають вектор розвитку всіх сфер господарської діяльності країни, тому діджиталізація банківської системи впливає на технологічний прогрес усіх секторів економіки та потребує ретельного дослідження, нагляду і контролю.

Для мінімізації більшості проблем, що значно знижують існуючий рівень банківської безпеки держави та для забезпечення можливості банківської системи фінансувати відновлення та відбудову економіки України необхідно зосередити свою діяльність на кількох напрямках, а саме активно працювати з непрацюючими кредитами, знизити рівень впливу державних банків на банківський сектор у цілому, провести реальну оптимізацію до норм законодавства Європейського Союзу, активно впроваджувати діджиталізацію банківського сектору та розвивати внутрішні фінансові ринки.

Висновки

У процесі відбудови держави банківський сектор виступатиме провідним елементом всього фінансового сектору нашої держави. Останні півтора року виявилися своєрідним випробуванням для банківської системи України. Попри значні системні ускладнення, банківський сектор вистояв завдяки зниженню внутрішньої вразливості до ризиків у результаті попередніх реформувань і своєчасним антикризовим заходам у процесі воєнних дій. Тому безпека банківського сектора сьогодні вимагає особливої уваги.

Так, в роботі було досягнуто таких результатів.

Визначено сутність фінансової безпеки банківського сектору національної економіки. На наш погляд, під фінансовою безпекою банківського сектору слід розуміти синтетичну категорію, що позначається таким станом фінансових відносин, що уможлиблює прийнятні умови й необхідні ресурси для розширеного відтворення, нарощування фінансового потенціалу банківської системи, поступального зростання секторів національної економіки і добробуту населення; таким станом банківської системи, за якого амплітуда небажаних змін його певних властивостей не вище/не нижче визначених порогових значень індикаторів (а відтак, перебуває в їх межах).

Виявлено чинники і загрози фінансової безпеки банківського сектору національної економіки та доповнено класифікацію загроз фінансової безпеки банківського сектору національної економіки шляхом виокремлення таких нових класифікаційних ознак, як ступінь їх виявлення та їх очікуваність, що дозволяє більш обґрунтовано підійти до реалізації заходів з її забезпечення.

Досліджено існуючі підходи до оцінки рівня забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки. Важливе місце в забезпеченні фінансової безпеки банківського сектору належить розробці і використанню індикаторів. Втім, якщо в економічній літературі наводиться велика кількість індикаторів фінансової безпеки окремих банків, то дослідження

індикаторів фінансової безпеки банківського сектору залишаються логічно незавершеними. Ми вважаємо доцільним використовувати Методику розрахунку рівня економічної безпеки України.

Проаналізовано стан банківської системи. Так, банківські установи за результатами діяльності першого півріччя 2022 р. почали адаптуватись до роботи в умовах воєнного стану. Обсяг активів станом на 01.01.2023 р. становив 2032019 млн грн, що на 21213 млн грн менше рівня попереднього року. Незважаючи на суттєві проблеми в сфері кредитування, зростання кількості проблемних кредитів, відбулось нарощення обсягів кредитного портфеля вітчизняних банків на 27636 млн грн або 2,56%. Попри воєнний стан, обсяг коштів клієнтів зростає. У підсумку, банківський сектор за 2022 р. отримав 24716 млн грн чистого прибутку: з 67 платоспроможних банків 46 установ були прибутковими.

Здійснено оцінку та аналіз фінансової безпеки банківського сектору. Оцінювання рівня безпеки банківської системи України та його аналіз проведено за період від 2018 року до 01.07.2022 року за допомогою індикаторів згідно Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Динаміка інтегрального індикатора, дозволяє зробити висновок про його нестабільну динаміку протягом усього аналізованого періоду. Зазначимо, у 2019 році цей показник мав найбільше значення, в 2022 році – найменше. Розрахувавши прогнозні значення індикаторів фінансової безпеки банків, дійшли висновку щодо майбутнього зменшення частки простроченої заборгованості за кредитами, частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків протягом 2023–2024 років не буде зростатиме, показник співвідношення довгострокових кредитів та депозитів також зростатиме, співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, згідно прогнозних даних теж матиме тенденцію до зростання, частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи має невелику тенденцію до зростання, очікуємо зростання показника рентабельності активів та згідно прогнозу індикатора співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті

в 2023–2024 роках має тенденцію до спадання.

Досліджено вплив проблемної заборгованості банків на рівень фінансової безпеки банківського сектору. Сьогодні можна говорити про неефективність поточної роботи з проблемною заборгованістю, оскільки її частка в сукупному кредитному портфелі банківської системи має тенденцію до зростання.

У ході дослідження, нами було визначено, що між обсягом простроченої заборгованості банків України, млрд грн та інтегральним показником фінансової безпеки банківської системи існує статистично значуща залежність, яка підтверджується розрахунком критерію Фішера, а також побудованою регресійною моделлю, що описує дану залежність.

Обґрунтовано основні шляхи підвищення рівня фінансової безпеки банківського сектору економіки України. Для мінімізації більшості проблем, що значно знижують існуючий рівень банківської безпеки держави та для забезпечення можливості банківської системи фінансувати відновлення та відбудову економіки України необхідно зосередити свою діяльність на кількох напрямках, а саме активно працювати з непрацюючими кредитами, знизити рівень впливу державних банків на банківський сектор у цілому, провести реальну оптимізацію до норм законодавства Європейського Союзу, активно впроваджувати діджиталізацію банківського сектору та розвивати внутрішні фінансові ринки.

Список використаних джерел

1. 1 Iwanicz–Drozdowska M. Bezpieczeństwo rynku usług finansowych. Perspektywa Unii Europejskiej. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH, 2008. 219 s.
2. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України: дис. на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук за спеціальністю 08.00.08. – гроші, фінанси і кредит. Тернопіль, 2018. 529 с.
3. Пріхно І. М. Оцінка рівня фінансової безпеки банківської системи як складової національної економіки України. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 4. С.99–107.
4. Соловйов В.І. Сучасний стан банківської безпеки України. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 4. С. 79–82.
5. Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України: дис.канд. екон. наук: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. К., 2016. 237 с.
6. Дубровін О. В. Забезпечення фінансової безпеки у банківському секторі: дис... канд. екон. наук : 08.00.08. Львів, 2020. 262 с.
7. Ніколаєнко Ю. В. Фінансова безпека у забезпеченні стабільності функціонування банківського сектору: дис... докт. екон. наук: 08.00.08. Чернігів, 2017. 423 с.
8. Барановський, О.І. Виклики банківській системі України в умовах глобалізації фінансових ринків / О.І.Барановський // *Вісник Хмельницького національного університету*. 2007. № 4. *Економічні науки*. Том 3. С.5–15.
9. Барановський, О.І. Європейські банки: під тиском боргової кризи / О.І. Барановський // *Вісник Національного банку України*. 2011. № 12. С.16–23.
10. Барановський, О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). К.: Київ. нац. торг.–екон. ун–т, 2004. 759 с. 22
Барановський О.І. Індикатори фінансової безпеки банківської системи/ О.І.Барановський // *Вісник Національного банку України*. 1998. № 11. С.58–60.
11. Барановський, О.І. Іпотечна криза в США: уроки для України /

О.І.Барановський // Соціально–економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: глобалізація та євроінтеграція (Збірник наукових праць) / НАН України. *Ін–т регіональних досліджень*. Львів, 2008. Вип.1 (69). С.328–336.

12. Барановський, О.І. Особливості посткризового розвитку банківського сектору вітчизняної економіки / О.І.Барановський // *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. –2011. № 3. С.169–174.

13. Болгар Т.М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України: дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук за спеціальністю 08.00.08 – *гроші, фінанси і кредит* / Т.М.Болгар. 2008. 254 с.

14. Васильчак С.В. Економічна безпека банків та методи її забезпечення / С.В. Васильчак, Р.Ю. Моцьо // *Науковий вісник національного лісотехнічного університету України*. 2009. №19 С.287–293.

15. Крупка І.М. Фінансово–економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки / І.М.Крупка // *Бізнес Інформ*. 2012. № 6. С.168–175.

16. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. / К.: Київ.нац. торг.–екон. ун–т, 2001. 309 с.

17. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій–Вергуненко та ін.; За ред. А. М. Герасимовича. К.: КНЕУ, 2007. 600 с.

18. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І.Барановський // *Економіка і прогнозування*. 2006. № 1. С.7–26.

19. Адаменко С.І. Характеристика та класифікація загроз у банківській системі України / С.І.Адаменко // *Стратегічна панорама*. 2004. № 4. С.48–52.

20. Болгар Т.М. Менеджмент ризиків і ресурсів як складова забезпечення фінансової безпеки банківських установ/ Т.М.Болгар // *Вісник Львівської комерційної академії*. 2007. Вип.27. С.37–41.

21. Губарева І.О. Визначення сукупності показників для оцінювання стану

економічної безпеки банку / І.О.Губарева, О.М.Штаєр // *Проблеми економіки*. 2010. № 3. С.66–75.

22. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodorozrahunku-doc168080.html> – (Дата звернення: 17.11.2023).

23. Сидоренко В.А. Кредитний процес у комерційних банках України: дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.: 08.00.08 – *гроші, фінанси і кредит* / К., 2010. С.177–178.

24. Основні показники діяльності банків в Україні. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>. (Дата звернення: 5.12.2023).

25. Звіт про діяльність Ради з фінансової стабільності (серпень 2021 – липень 2022). Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSB_Report%202021-2022.pdf?v=4. (Дата звернення: 22.11.2023).

26. Згруповані балансові залишки (у розрізі банків). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>. (Дата звернення: 23.11.2023).

27. Доходи та витрати банків України. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Дата звернення: 22.11.2023).

28. Огляд банківського сектору. Серпень 2022 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2022-08.pdf?v=4. (Дата звернення: 17.11.2023).

29. Огляд банківського сектору. Лютий 2023 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4. (Дата звернення: 5.12.2023).

30. Пишний А. Фактор незламності: як фінансова система долає виклики війни

та що буде далі. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/16/697112>. (Дата звернення: 5.11.2023).

31. Про Національний банк України: [закон України № 679–XIV від 20.05.1999 р. (із змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>. (Дата звернення: 25.10.2023)

32. Про банки і банківську діяльність URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. (Дата звернення: 5.11.2023).

33. Про цінні папери та фондову біржу URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> – (Дата звернення: 17.11.2023).

34. Про процентну політику Національного банку України URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. (Дата звернення: 25.10.2023).

35. Еркес О., Калита О., Сундук Т. Банківська система України в умовах війни. *SCIENTIA-FRUCTUOSA*. 2022. № 144(4). С. 122–133.

36. Забчук Г., Іващук О. Ризики банківської системи України в умовах воєнного стану. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2022. № 1–2. С. 50–61.

37. Кириченко О.А. Вплив зовнішніх боргів на економічну безпеку країнських банків О.А. Кириченко, В.Д. Кудрицький // *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 1. С.160–169.

38. О. Кириченко Ресурсна база українських комерційних банків як джерело ліквідності / О. Кириченко // *Банківська справа*. 2012. № 2. С. 42–44

39. Наконечний С.І., Терещенко Т.О., Романюк Т.П. Економетрія: підручник. К.: КНЕУ, 2000. 296 с.

40. Визначення НБУ понять «безнадійні кредити» та «прострочені кредити» URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123459. – (дата звернення: 19.11.2023).

41. Regional economic outlook // International Monetary Fund. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2011/eur/eng/ereo0511.htm>. (дата звернення: 17.11.2023).

42. Середя, С.В. Капіталізація банків України: стан та напрями підвищення. URL:

http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/KMBD/2018%20K%25D0%25A0UGLIJ+ST%25D0%2586L/Sereda_S_V_.pdf. (дата звернення: 17.11.2023).

43. Прийдун Л.О. Оцінка зарубіжного досвіду мінімізації рівня проблемної заборгованості у кредитних операціях банків. Науковий вісник. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. / 2011. № 16. С. 201–209.

44. Квасницька, Р.С., Кунда Н.В. Управління кредитними ризиками в банківській системі. *Вісник Хмельницького національного університету*/ 2011. № 6. Т. 2. С. 245–249.

45. Виговський, О.В. Кредитування як один із потенційних ризиків 2018 року. Ризики для банків і вкладників. 2018. URL: https://dt.ua/finances/kredituvannya-yak-odin-iz-potenciynihrizikiv-2018-roku-riziki-dlya-bankiv-i-vkladnikov-265969_.html. – (Дата звернення: 17.11.2023).

46. Oxford Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/digital-economy?q=digital+economy>. (Дата звернення: 25.11.2023).

47. Олешко Т. І., Касьянова Н. В., Смерічевський С. Ф. та ін. Цифрова економіка: підручник. Київ: НАУ, 2022. 200 с. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/54129/.pdf>. (Дата звернення: 30.11.2023).

48. Маркевич Л. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів. Міжнародна науково-практична конференція «*Цифрова трансформація бізнесу: виклики і можливості для партнерства*» (9–10 вересня 2021 р). URL: <https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv>. (Дата звернення: 25.11.2023).

49. Стратегія Національного банку до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-natsional-niy-bank-do-2025-roku-fokus-na-aktivizatsiyu-ekonomichnogo-zrostannya-ta-tsifrovizatsiyu>. (Дата звернення: 25.11.2023).

50. Наглядова статистика Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>. (Дата звернення: 25.11.2023).
51. Демографічна та соціальна статистика, ринок праці, зайнятість та безробіття. URL: <https://ukrstat.gov.ua>. (Дата звернення: 27.11.2023).
52. 7. European Banking Federation. URL: <https://www.ebf.eu>. (Дата звернення: 26.11.2023).
53. Top Neobanks 2022. URL: <https://payspacemagazine.com/all/top-neobanks-2022>. (Дата звернення: 25.11.2023).
54. Кльоба Л. Г., Добош Н. М., Сорока О. П. Впровадження фінансових технологій – стратегічний напрям розвитку банків. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.128>. (Дата звернення: 29.11.2023).
55. Дуднець Л. А. Розвиток фінансових технологій як фактор модернізації фінансової системи. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/149.pdf>. (Дата звернення: 30.11.2023).
56. Чубарь О. Г., Мінкович В. Т. Ринок FinTech в Україні: особливості та перешкоди розвитку. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32545/1/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%852018.pdf>. (Дата звернення: 25.11.2023).
57. Звіт про реалізацію Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року за 2021 рік. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-realizatsiyu-strategiyi-rozvitku-fintehu-v-ukrayini-do-2025-roku-za-2021-rik>. (Дата звернення: 15.11.2023).
58. Банківський сектор завдяки високій операційній ефективності отримав прибуток 24,7 млрд грн у 2022 році. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-zavdyaki-visokiy-operatsiyniy-efektivnosti-otri-mav-pributok-247-mlrd-grn-u-2022-rotsi>. (Дата звернення: 25.11.2023).
59. Закон України «Про платіжні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20/conv#n845>. (Дата звернення: 25.11.2023).

60. Закон України «Про Національну програму інформатизації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>. (Дата звернення: 26.11.2023).

61. Постанова Правління НБУ № 42 від 08.03.2022 «Про використання банками хмарних послуг в умовах воєнного стану в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0042500-22#Text>. (Дата звернення: 27.11.2023).

62. Річний звіт АТ КБ «ПриватБанк» 31.12.2021. URL: https://static.privatbank.ua/files/doc2_09092022.pdf. (Дата звернення: 27.11.2023).

63. Офіційний сайт АТ «Універсал Банк». URL: <https://www.universalbank.com.ua>. (Дата звернення: 27.11.2023).

64. Pentti Hakkarainen The digital transformation of the European banking sector: the supervisor's perspective. URL: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/speeches/date/2022/html/ssm.sp220113~8101be7500.en.html>. (Дата звернення: 28.11.2023).

АКТ

перевірки кваліфікаційної роботи магістра на наявність ознак академічного плагіату.

Відповідно до даних сервісу Strikeplagiarism кваліфікаційна робота *«Фінансова безпека банківського сектору національної економіки»*, автора: Піунова Володимира Миколайовича містить 20,48 % обсяг знайдених подібностей. Ознаки академічного плагіату – відсутні.

Перевірку виконала доцент кафедри Фінанси, облік і аудит Вікторія Орлова

31.12.2023 р.